

Vad hände när marknadskrafterna fick styra skolan i Sollentuna?

Nätverket för en likvärdig skola

Sollentuna Föräldranätverk

Förord

I början av 2024 kontaktade Sollentunas Föräldranätverk Nätverket för en likvärdig skola och föreslog ett samarbete. Sollentunas Föräldranätverk har arbetat med att sprida information om olika politiska beslut som rör skolan i Sollentuna under de senaste åren. De båda nätverken beslöt att samarbeta kring att beskriva de effekter som privatiseringen och marknadsutsättningen av skolan i Sollentuna fått och resultatet är nedanstående rapport.

Föräldranätverket har bidragit med information och fakta och Nätverket för en likvärdig skola har bidragit med sina kunskaper om de effekter som marknadsutsättningen av skolan haft i Sverige som helhet, sammanställt statistik från Skolverket, genomfört intervjuer samt skrivit rapporten. Rapportens fokus är på grundskolan och övriga skolformer berörs endast marginellt.

Augusti 2024.

Camilla Malm Sollentunas Föräldranätverk.

Sten Svensson Nätverket för en likvärdig skola.

Innehållsförteckning

<i>Förord</i>	2
<i>Rapporten i sammanfattning</i>	4
<i>Bakgrund</i>	5
<i>Sollentuna var tidigt ute med fristående skolor</i>	5
<i>Den politiska majoriteten skyndade på privatiseringen av förskolor och skolor</i>	6
<i>Goda tider för de fristående skolorna</i>	9
<i>När nya fristående skolor etablerades lades kommunala skolor ner</i>	9
<i>När antalet elever stagnerade etablerade sig skolkoncernen Dibber</i>	12
<i>Våg av internationella skolor i Sollentuna</i>	15
<i>Vilka fastigheter ska Sollentuna kommun äga?</i>	16
<i>En kommunal skola i varje kommun?</i>	17
<i>Eleverna i Sollentuna har höga betyg</i>	17
<i>Skolsegregation</i>	19
<i>Sollentuna har 1300 tomma elevplatser</i>	21
<i>Sammanfattning och slutsatser</i>	23
Kommunens demokratiskt valda politiker har förlorat kontrollen över skolans organisation.....	24
Kommunens demokratiskt valda politiker har förlorat kontrollen över skolans kostnader	25
Kommunens demokratiskt valda politiker har förlorat möjligheten att påverka skolsegregationen .	26
Med marknadskrafter satte betygsinflationen fart	26
Stora kommunala skolor där varje lärare har många elever	27
Hög andel utbildade lärare i Sollentuna	27
Marknadsstyrningen har sänkt kvaliteten på undervisningen	28
Tecken på omvärdering?.....	28
Källor.....	43
<i>Bilaga 1. Beskrivning av Sollentuna som skolkommun</i>	29
Utvecklingen av antalet elever årskurs 1-9 1997 – 2022	30
Antal och andel elever i Sollentuna uppdelat på kommunala och fristående skolor	31
Andel elever i fristående skolor i Sollentuna jämfört med hela riket.....	31
Antal elever per skola 2022/23	31
Antal elever per lärare 2022/23	32
Andel elever med utländsk bakgrund 2022/23	33
Andel föräldrar med eftergymnasial utbildning 2022/23	33
Andel lärare med pedagogisk examen 2022/23	34
Andel elever behöriga till ett yrkesprogram i gymnasieskolan 2022/23	34
Genomsnittligt meritvärde årskurs 9 i 17 ämnen 2022/23.....	34
<i>Fristående huvudmän i Sollentunas för- och grundskolor</i>	36
Grundskolan	36
Förskolan	37
<i>Bilaga 2. Intervjuer</i>	37
<i>Intervju med Camilla Malm ordförande i Sollentunas Föräldranätverk</i>	37
<i>Intervju med Henrik Thureson Liberalerna, 1:e Vice ordförande Utbildningsnämnden Sollentuna</i>	39
<i>Intervju med Anna Vikström riksdagsledamot för Socialdemokraterna</i>	41

Rapporten i sammanfattning

Sollentuna var tidigt ute med att satsa på fristående skolor. Kommunen välkomnade alla fristående huvudmän som ville etablera sig och dessutom skyndade de på privatiseringen genom att knoppa av skolor. Under mycket förmånliga villkor lät man anställda ta över skolor. Det förfarandet blev kommunen fälld för i förvaltningsrätten. Kommunen bröt mot kommunallagen genom att gynna enskilda med ett mycket förmånligt lån.

Kommunens positiva inställning till friskolesektorn fick till följd att antalet fristående grundskolor ökade mycket snabbt. I dag finns det 14 fristående skolor i kommunen och de har 28 procent av eleverna. För de kommunala skolorna har friskole-expansionen inneburit att flera skolor har lagts ner och att de som är kvar har fått en stor mängd tomma elevplatser. Utbildningsförvaltningen räknar med tusen tomma elevplatser till en kostnad av tjugo miljoner kronor om året. Utöver det har kommunen försökt klara de ökade kostnader som de nya fristående skolorna medfört genom att samla eleverna på stora skolor och genom att öka elevantalet per lärare.

Flera av de stora skolkoncernerna har etablerat sig i Sollentuna och 2019 köpte den norska skolkoncernen Dibber tre grundskolor och 17 förskolor. En av grundskolorna gjordes direkt om till en internationell skola utan tillstånd av Skolinspektionen och utan någon nämnvärd information till föräldrarna. Resultatet blev en allvarlig kris med många missnöjda elever och föräldrar. Samtidigt sålde Dibberkoncernen en annan av sina grundskolor till en annan skolkoncern. Den nya ägaren, som fått allvarlig kritik av Skolinspektionen för sitt sätt att sköta en skola i en annan kommun, fick överta tillståndet utan någon lämplighetsprövning.

Under de senaste åren har det varit en trend med undervisning på engelska i grundskolan. Skolkoncernen Internationella Engelska skolan har vuxit mycket snabbt och många andra huvudmän har tagit efter. I Sollentuna finns det nu fem fristående skolor med internationell inriktning och i det läget sökte ytterligare en skolkoncern om tillstånd att starta. Kommunledningen, som hittills varit positiv till alla fristående skolor, tyckte då att gränsen var nådd och sa nej. Men utifrån det regelverk som gäller beslöt Skolinspektionen att ge skolan tillstånd att starta ändå.

Eleverna i årskurs 9 i Sollentuna, i både kommunala och fristående skolor, har mycket höga betyg. Betygen är höga jämfört med andra kommuner, jämfört med resultaten på nationella prov och jämfört med elevernas socioekonomiska förutsättningar. Sollentuna ska ligga högt i meritpoäng eftersom föräldrarnas utbildningsnivå är hög och att de kommunala skolorna har välutbildade lärare. Men frågan är om inte kommunen ligger väl högt och att konkurrensen om eleverna skyndat på denna utveckling. Betygsättning är en myndighetsutövning som ska vara korrekt. För höga betyg innebär att fel elever kommer in på attraktiva utbildningar medan elever med korrekta betyg kan bli utan plats.

Sammanfattar man detta så har Sollentunas satsning på fristående skolor resulterat i en överetablering av skolor, många tomma elevplatser, ökade kostnader, nedläggningar av kommunala skolor, etableringen av oseriösa skolkoncerner, en överetablering av internationella skolor, en sannolik betygsinflation och stora kommunala skolor med många elever per lärare. Hade Sollentunas skolor varit kvar i offentlig regi hade de givetvis också haft problem, men de effekter som kommit i och med aktiebolagen hade aldrig inträffat.

Det kanske allvarligaste problemet för Sollentuna i dag är att elevantalet ligger still samtidigt som lokalkostnaderna ökar. Det innebär att lokalkostnaderna tar en allt större del av de

samlade skolresurserna och det tvingar fram nedskärningar i verksamheten. Det gäller även för de fristående skolorna och det ökar sannolikheten för skolnedläggningar de kommande åren.

Bakgrund

I regeringsförklaringen den 4 oktober 1991 deklarerade den nyvalde statsministern, Carl Bildt, att en valfrihetsrevolution skulle ske i välfärdspolitiken. Med hjälp av privatiseringar och konkurrens skulle köerna kortas, servicen förbättras och valfriheten öka. Europas bästa skola skulle skapas genom att alla gavs rätten att välja skola och att de offentliga bidragen skulle följa med eleven till den valda skolan.¹

Under försommaren 1992 togs besluten om fristående skolor och systemet med skolpeng. Besluten innebar en helt ny inriktning av skolpolitiken. Genom konkurrensen om eleverna skulle de bästa skolorna sållas fram och dessa skolors pedagogiska metoder skulle sedan spridas till alla skolor i hela skolsystemet. Denna konkurrens skulle underlättas och påskyndas av en i det närmaste total avreglering av friskolesektorn, ett generöst ersättningssystem till de fristående skolorna och att vinstdrivna aktiebolag kunde verka inom skolsektorn. Partierna bakom systemskiftet förväntade sig att en stimulerande tävlan mellan skolor skulle höja kvaliteten inom hela skolväsendet och bidra till en mer effektiv resursanvändning. Föräldrakooperativ och nedläggningshotade glesbygdsskolor skulle få en chans och en mångfald av olika profiler och pedagogiska metoder skulle växa fram.

Under 1980-talet var kritiken hård mot den offentliga sektorn. Den var för stor, för byråkratisk och ineffektiv, menade kritikerna. I början på 1990-talet skedde flera stora politiska förändringar som gällde kommunerna. Skolan kommunaliserades 1991 och en ny kommunallag började gälla 1992. Ovanpå detta tillkom en djup ekonomisk kris då staten skar ner anslagen till kommunerna mycket kraftigt. I det läget såg många, främst borgerliga kommunpolitiker, de nya möjligheterna som öppnades genom den nya marknadsinriktade politiken. De ville förändra och effektivisera de kommunala verksamheterna genom privatiseringar, konkurrensutsättningar och nya förvaltningsmodeller. Gör man som i det privata näringslivet och inför konkurrens kommer verksamheternas kvalitet att bli bättre samtidigt som kostnaderna kan sänkas, resonerade man. I det hårt pressade ekonomiska läget sågs dessa idéer som ett trollspö som i ett slag skulle kunna lösa de problem kommunerna hade. 1990-talet kom att innebära en flod av bolagiseringar, avknoppningar, privatiseringar och beställar- och utförarmodeller runt om i kommunsverige.

Sollentuna var tidigt ute med fristående skolor

När riksdagen beslutade om systemet med fristående skolor fanns det redan en skola med kristen profil i Sollentuna, Mikaelsskolan, som hade startats 1986. I och med besluten om de fristående skolorna fick Mikaelsskolan flera nya konkurrenter. En skolföretagare som var tidigt ute var Stig Johansson. Han bildade företaget Vittra förskola och skola AB som startade flera förskolor och skolor i Stockholmstrakten. En av dessa var Johanssons skola i Sollentuna som startade 1996 och döptes efter ägaren. Under 2008 såldes Vittra-koncernen till Academedia som är Sveriges största skolkoncern men med huvudsakligen utländska ägare. I dag har Vittra/Academedia två grundskolor i Sollentuna, tre förskolor, två gymnasieskolor samt ett vuxenutbildningsföretag.²

¹ Regeringsförklaringen 1991.

² <http://www.katarinabjarvall.se/wp-content/uploads/2017/11/frisskole.pdf>

Under de första åren startade även flera andra fristående grundskolor som idag är nedlagda. Grindskolan verkade fram till 2005 och när den lades ner hade den sju elever. Friskolan Rurik verkade från 1996 fram till 2007 och hade som mest sjutton elever i behov av särskilt stöd. Kokaliteskolan verkade fram till 2019 och när den lades ner hade den 35 elever. I Ur och Skur startade 1998 och när den lades ner 2004 hade den elva elever. Om några andra av dessa skolor var inriktade på elever i behov av extra stöd framgår inte av statistiken. Om en skola har denna elevgrupp får den extra resurser utöver den vanliga skolpengen och då kan ekonomin gå ihop även med relativt få elever.

När dessa skolor startade fanns det i stort sett inga regler om vad som krävdes för att starta en fristående skola. Därför fick huvudmännen tillstånd även om de bara hade tio elever. Med så få elever är det svårt, för att inte säga omöjligt att få en ekonom i balans och det är sannolikt huvudorsaken bakom flera av nedläggningarna. Regelverket för fristående skolor skärptes först 2011. Andra fristående skolor som startade tidigt var Vibyskolan och två Rålsenskolor, en i Norrviken och en i Viby. Rålsensskolorna startade som kooperativ men har därefter köpts upp av skolkoncernen Atvexa.

Den politiska majoriteten skyndade på privatiseringen av förskolor och skolor

Under 1990-talet hade Sollentuna den högsta andelen elever i fristående grundskolor i Sverige. 1997 gick 11 procent av eleverna i en fristående skola och i början på 2000-talet var andelen 16 procent. Men den borgerliga kommunledningen bestående av Moderaterna, Folkpartiet, Centerpartiet och Kristdemokraterna nöjde sig inte med att marknadskrafterna själva skulle starta förskolor och skolor utan beslöt sig för att skynda på utvecklingen med hjälp av så kallade avknoppningar. Det innebär att en kommun låter anställda ta över verksamheter som tidigare utförts av kommunens förvaltning. Som skäl för avknoppning brukar anges att man vill skapa mångfald, konkurrens och valfrihet. Ett annat skäl är att politikerna vill uppmuntra den egna personalen att ta över en kommunal verksamhet. Man vill gynna lokal företagsamhet inom välfärdssektorn. Vilka motiv som Sollentuna hade för att knoppa av skolor är det ingen som i dag kan svara på. Avknoppningsbesluten fattades långt innan de flesta av dagens politiker var verksamma.

Trenden med avknoppning började inom förskolan på 1990-talet då flera kommuner knoppade av en del av sina förskolor till privat regi. Inför valet 2006 var frågan om avknoppning högaktuell i och i många kommuner. Under 1998 fattade Sollentuna ett inriktningsbeslut om kommunens utveckling och arbetsformer för mandatperioden 1999 - 2002 där det står att en försäljning av delar av den kommunala produktionsorganisationen bör inledas under mandatperioden 1999 - 2002.³

Den diskussion som följde efter inriktningsbeslutet resulterade i ett förslag som diskuterades bland de anställda och föräldrar med barn i förskolan. Den 19 mars 2001 beslöt Sollentuna kommun att sälja eller knoppa av åtta förskolor med 600 barn. Innan beslutet drevs 45 procent av förskolorna i Sollentuna i privat regi och i och med beslutet höjdes andelen till 62 procent.

Socialdemokraterna och Vänsterpartiet reserverade sig mot beslutet. I reservationen hävdade Socialdemokraterna att det var fel att avhända sig ännu fler kommunala förskolor och att det

³ Sollentuna Kommunfullmäktige 1998-11-16, § 146. Politisk inriktning av kommunens utveckling och arbetsformer för mandatperioden 1999-2002.

skulle medföra att kommunens handlingsutrymme ytterligare skulle försämrats. Socialdemokraterna hävdade också att beslutet om avknoppning stod i strid med kommunallagens intentioner vad gäller god ekonomisk hushållning.

Sollentunas avknoppningsbeslut överklagades till Länsrätten av två representanter för Socialdemokraterna med motivering att det bröt mot Lagen om offentlig upphandling och att det bröt mot reglerna för god ekonomiska hushållning. I Länsrättens dom beskrivs de skäl som en av de klagande anförde.

”Det bolag, under bildande, som utan ersättning till kommunen nu får överta de åtta förskolorna befinner sig genom beslutet ute på en marknad. Bolagets substansvärde består av 112 välutbildade förskollärare och barnskötare plus två meriterade administratörer, fasta lokaler med egna hyreskontrakt, inventarier samt en upparbetad ”kundkrets”. Ett dylikt bolag betingar på marknaden ett pris i mångmiljonklassen. I detta fall har andra intressenter funnits, som inte givits möjlighet att lämna in anbud.”

Även det ekonomiska regelverk som Sollentuna kommun tillämpade vid avknoppningen återges i Länsrättens dom.

”Enligt barn- och ungdomsnämndens regelsystem får verksamheter som övertagits från kommunen ”bidrag” i form av att huvudmannen kostnadsfritt får överta befintliga förbrukningsmaterial och därutöver kostnadsfritt får utnyttja befintliga inventarier och befintlig utrustning under en femårsperiod. Därefter får huvudmannen överta dessa inventarier och denna utrustning utan särskild ersättning. Vid den tidpunkten saknar inventarierna och utrustningen bokfört värde, då kommunen tillämpar fem års avskrivningstid.”⁴

Länsrätten avslag överklagandet eftersom rätten ansåg att det inte handlade om en upphandling och att lagen om offentlig upphandling därför inte var tillämplig. Länsrätten ansåg inte heller att kommunen bröt mot kravet på god ekonomisk hushållning. Det är ett märkligt beslut eftersom reglerna innebar att kommunen skänkte bort inventarier och utrustning och att man inte tog något betalt för dessa förskolors marknadsvärde. Vid denna tid borde varje förskola ha varit värd flera miljoner kronor. Länsrättens tolkning kan bero på att dessa frågor var helt nya och oprövade. Man var helt enkelt inte klar över rättsläget vid denna tid.

Nästa steg i Sollentunas avknoppningsstrategi togs i maj 2008 när kommunledningen beslöt att knoppa av två grundskolor, Norrvikens skola och Stallets skola. När avknoppningen av Stallets skola beslutades i Barn- och Ungdomsnämnden hade Vänsterpartiet ett särskilt yttrande.

”Vänsterpartiet är emot avknoppningen och det är därför inte med i uppgörelsen med andra partier,”

Socialdemokraterna, Miljöpartiet och Sollentunapartiet var emot avknoppningen men valde att lägga ner sina röster och inte delta i beslutet. I en särskild protokollsanteckning motiverar de sitt ställningstagande.

⁴ Länsrätten i Stockholm. Dom 2001 09 24. Mål nr 6722-01.

”Vi har valt att lägga ner våra röster vid behandlingen av ”avknoppningarna” för barnens skull så att deras framtida skolgång inte ska drabbas.”

Frågan om barnens skolgång var känslig. En uppsplitande strid om avknoppningen riskerade att sprida en osäkerhet om vad som skulle hända i framtiden. Därför valde flera av oppositionspartierna att göra en överenskommelse med majoriteten. I ett pressmeddelande i april 2008 meddelade Sollentuna kommun att Moderaterna, Socialdemokraterna, Folkpartiet, Sollentunapartiet, Kristdemokraterna, Miljöpartiet och Centerpartiet hade enats om ett uttalande.

”För barnen på Norrvikens och Stallets skolors bästa har vi kommit överens om en bred lösning på frågorna om hur eventuella avknoppningar bör gå till, säger gruppledarna för sju av åtta partier i Sollentunas kommunfullmäktige i ett gemensamt uttalande.
- Det har funnits en stor oro och osäkerhet om framtiden för dessa skolor. För att undanröja denna oro har vi enats om ett förslag som enbart gäller de nu aktuella skolorna. Dessutom är vi överens om att gemensamt ta fram en policy för eventuella framtida avknoppningar, avslutar de sju gruppledarna.”

Skolorna togs över av rektorn på Stallets skola som hade bildat aktiebolaget Norrvikens friskola AB. Sollentuna kommun hade anlitat ett revisionsföretag som värderat Stallet skola i ett intervall från 2,1 miljoner kronor till 4,2 miljoner. Uppgift om Norrvikens värdering saknas. Kommunen sålde Stallet skola för 2,3 miljoner kronor och Norrvikens skola för 5,5 miljoner kronor. Dessutom gick kommunen in med ett lån som köparen skulle betala av under femton år och där de första fem åren var amorteringsfria. Räntan var statslåneräntan plus 1 procent. Lokalerna hyrde kommunen ut till de nya ägarna.⁵

Sollentunas beslut om avknoppning av de två grundskolorna överklagades av en ledamot från Vänsterpartiet först till Länsrätten och sedan till Kammarrätten. Ledamoten ansåg bland annat att priset var för lågt och att det lån som köparen fick var ett gynnande av en enskild och att det därmed bröt mot kommunallagen. Ledamoten pekade också på att det inte skulle finnas någon kommunal skola kvar i de kommunalar där de avknoppade skolorna låg och att det därmed inte fanns något kommunalt alternativ att välja på inom rimligt avstånd från hemmet. Denna gång ansåg Kammarrätten att Sollentuna gjort fel och kommunen fälldes.

”De betalningsvillkor som kommunen erbjudit köparna måste anses avvika markant från de villkor som köparna skulle ha erbjudits om de i stället hade tvingats söka extern finansiering av sina förvärv. Kommunen har inte heller betingat sig någon säkerhet i form av t.ex. bankgaranti för det fall att köparna inte skulle ha förmåga att erlagga framtida betalningar av köpeskillingarna. Därmed står kommunen även den ekonomiska risken för köparnas eventuella bristande betalning. Mot bakgrund av hur betalningsvillkoren har utformats finner kammarrätten att kommunen har lämnat ett individuellt riktat stöd till respektive köpare.”⁶

Det var således det förmånliga lånet som bröt mot kommunallagen. Villkoren innebar att köparen fick låna nästan hela den summa som skolorna kostade av kommunen till låg ränta och utan amorteringar i fem år. När verksamheten var i gång fick den nya huvudmannen flera tiotals miljoner i intäkter varje år genom systemet med skolpeng varav en del kunde användas

⁵ Enskilt bedriven verksamhet inom skola och förskola. Tjänsteutlåtande 2008-05-06. Dnr 2008/176 KS.609. Skuldbrev avseende förvärv av skolverksamhet vid Stallets skola. 2008/176 KS.609.

⁶ Kammarrätten i Stockholm 2010 03 18. Mål nr 3801-09, 3802-09.

till att betala lånet. Med detta upplägg stod kommunen och kommuninvånarna för hela den ekonomiska risken och de nya huvudmännen behövde inte ta några ekonomiska risker alls.

Jämfört med Länsrättens dom över avknoppningen av förskolorna 2001 är Kammarrättsdomen från 2010 kristallklar om att Sollentuna kommun har brutit mot lagen. Det kan förklaras med att det kom flera domar om olika avknoppningar från 2001 fram till 2010 och att rättsläget hade klarnat. Men trots att kommunen blev fälld gällde avtalet mellan köparen och kommunen och verksamheten vid de båda skolorna fortsatte i den nya region som om ingenting hade hänt.

Efter detta beslut har det inte genomförts fler avknoppningar i Sollentuna. Det var inte bara Sollentuna som stoppade avknoppningar utan detsamma skedde i de flesta av de kommuner i Stockholmsregionen som knoppat av verksamheter i början av 2000-talet. Flera avknoppningar överklagades till olika förvaltningsdomstolar och ett antal kommuner blev fällda för brott mot bland annat kommunallagen. De hade sålt skolorna för billigt, de hade gynnat enskilda personer och företag och de hade handplockat dem som skulle ta över skolorna. Efter dessa domar har modellen med avknoppning fått dåligt rykte och i det närmaste upphört. I och med avknoppningen ökade andelen elever i fristående grundskolor i Sollentuna till 20 procent.⁷

Goda tider för de fristående skolorna

Under åren 2008 till 2018 var det goda tider för de fristående grundskolorna i Sollentuna. Antalet invånare ökade kraftigt och nya bostadsområden tillkom. Det totala antalet elever i kommunen ökade med 30 procent från 7 700 till drygt 10 000 och de fristående grundskolorna nästan fördubblade elevtalen från 1500 till 2900. Det var populärt att etablera fristående skolor i Sollentuna. En stadig elevtalsökning, en kommunledning som var mycket positiv till nya fristående skolor, en fördelaktig nivå på skolpengen och en hög andel föräldrar med högskoleutbildning. Det är faktorer som fristående huvudmän brukar titta på inför en etablering. Elever med välutbildade föräldrar får oftast goda skolresultat även i stora undervisningsgrupper och de kräver mindre stödundervisning. Hög andel elever med välutbildade föräldrar innebär lägre undervisningskostnader.

Från 2008 till 2016 startade fem nya fristående skolor i Sollentuna, Silverbäckens skola, Futuraskolan Rådan, Rälsen AB 4-9, Norra Strandskolan och Stockholm International Academy Häggvik. Under 2018 hade dessa nya skolor tillsammans nästan 1300 av totalt 2 900 elever i de fristående skolorna. Andelen elever i fristående skolor ökade till drygt 28 procent 2018. Alla gjorde inte ett aktivt val av en fristående skola utan många valde den skola som låg närmast bostaden och den var i många fall en fristående skola. Under dessa år lades även två små fristående skolor ner; Vittra Törnskogen med nio elever och Anneroskolan med 29 elever. Flera av ovanstående skolor har senare köpts upp av skolkoncernerna Dibber och Atvexa.

När nya fristående skolor etablerades lades kommunala skolor ner

En konsekvens av etableringen av nya fristående skolor i Sollentuna är att de kommunala skolorna har fått en överkapacitet och det har medverkat till flera skolnedläggningar. Anna

⁷ Pressmeddelande Sollentuna kommun 1 april 2010.

https://www.mynewsdesk.com/se/sollentuna_kommun/pressreleases/sollentuna-gjorde-baade-raett-och-fel-vid-foersaeljning-av-skolor-391085?fbclid=IwAR2mtthOVw5w-ym6loecTnEY-TxecGMIjtjo2Nax5elvFnPrYPdm_3kiyiU

Vikström var gruppleddare för Socialdemokraterna i Barn- och Ungdomsnämnden i Sollentuna från 2005 till 2014. Hon var med när den borgerliga majoriteten fattade besluten om att knoppa av två grundskolor 2008. Anna Vikström beskriver utvecklingen.

- Majoriteten sa ja till alla friskoleansökningar som kom under dessa år. På flera möten per år under den här perioden behandlades nyetableringar. Alla klarade inte av att etablera sig men det blev ett antal som startade. Såg man det i stort så var det en överetablering. Man hade ungefär tusen tomma skolplatser i kommunen vid denna tid, säger Anna Vikström.⁸

Samtidigt som det startades nya fristående skolor var det flera kommunala som fick läggas ner.

- Det var många kommunala skolor och filialer som stängde under min tid. Jag uppskattar att det var ungefär åtta/nio, säger Anna Vikström.

Skolverkets statistik över skolor och elever i Sollentuna över tid är svåröverskådlig. Det beror delvis på att det skett omorganisationer och namnbyten på skolor. Enligt Skolverket lades Turebergsskolan ner 2004, Gröndalsskolan 2006, Rotsunda skolor 2008, Trollholmens skola 2009 och Eriksbergsskolan 2020. Gröndalsskolan återkom 2018 under namnet Gillbo-Gröndalsskolan. I en situation med överkapacitet på elevplatser kan en skolrenovering eller ett nybygge bli dyrt för kommunen. Det höjer den genomsnittliga lokalkostnaden per elev, vilket i sin tur höjer ersättningen till de fristående skolorna. Det kan även finnas andra skäl till skolnedläggningar än minskade elevtal och överkapacitet. Lokalerna kan vara uttjänta och inte klara de krav som ställs i dag på arbetsmiljö med mera.

Systemet med skolpeng infördes 1992 som en del av systemet med fristående skolor. Skolpengen innebär att kommunen räknar fram den genomsnittliga kostnaden per elev i den kommunala skolan och sedan får de fristående skolorna samma ersättning per elev. Om en elev har svårigheter i någon form som kräver insatser utöver det vanliga, kan det utgå extra ersättning för detta. Lagen som reglerar skolpengen gäller för fristående skolor men systemet tillämpas även för de kommunala skolorna i Sollentuna. Med skolpengssystemet får varje skola en summa pengar per elev som ska täcka kostnaderna för undervisningen, lokaler, läromedel med mera. Skolans verksamhet är emellertid inte organiserad per elev utan eleverna undervisas i grupp. Om gruppen/klassen består av tjugo elever ger det en intäkt på cirka 2 miljoner kronor per år. Skulle gruppen/klassen bestå av trettio elever blir intäkten cirka 3 miljoner kronor per år. Skolans kostnader ökar emellertid inte i proportion till antalet elever utan det är bara marginellt dyrare att ha trettio elever jämfört med tjugo. Det är således mycket kostnadseffektivt att ha fler elever i klasserna/grupperna. Detta gäller upp till den gräns när det inte går att få plats med fler elever i klassrummet och man måste skapa en ny undervisningsgrupp.

Skolpengen är således ett mycket kraftfullt ekonomiskt styrmedel som gynnar stora skolor som vinner elever och som kan fylla sina klassrum maximalt. Samtidigt missgynnar systemet mindre skolor som tappar elever. De stora skolenheter som Sollentuna har är således delvis en konsekvens av privatiseringen av skolan. Nedläggningen av Trollholmens skola visar hur Sollentunas skolpengsmodell fungerar för en mindre skola som tappar elever. Läsåret 2006/07 hade skolan 308 elever och när den lades ner 2008/09 hade den 192 elever. Det betyder att skolan tappade en tredjedel av sina elevintäkter samtidigt som lokalkostnaderna låg kvar.

⁸ Intervju till denna rapport sidan 32.

Dessutom fick de skolor som gick back ta med sig underskottet till nästa år. Även om rektorn på Trollholmens skola genomförde en lång rad besparingar var det omöjligt att hålla budgeten. Sollentunas kombination av skolpeng, lokalkostnadsmodell och att skolenhetens underskott följer med till nästa budgetår driver fram ett budgetunderskott som sedan motiverar en nedläggning.

Anna Vikström, gruppledare för Socialdemokraterna i Barn- och Ungdomsnämnden i 2005 till 2014, beskriver hur skolpengssystemet fungerade i Sollentuna.

- Det var väldigt ojämlika förutsättningar i och med skolpengssystemet. Vi drev länge att vi ville ha ett annat skolpengssystem som också tog hänsyn till socioekonomiska faktorer. Det dröjde länge innan man införde ett sådant system. Trollholmens skola var en skola som drog en nitlott. De fick inte tillräckligt med resurser för sin verksamhet under en lång följd av år. Man hade inte resurser till särskilt stöd som andra skolor som drog vinstlotter i det här skolpengslotteriet, säger Anna Vikström.

Några år efter att Trollholmens skola lades ner öppnades en fristående skola i samma lokaler, Norra Strandskolan, som vi återkommer till längre fram. Den besparing som kommunen hade tänkt sig blev det då inget med.

Henrik Thureson, som idag är förste vice ordförande för Liberalerna i utbildningsnämnden, håller med om att det finns ett visst samband mellan tillväxten av fristående skolor från 1990-talet och framåt och överkapaciteten i de kommunala skolorna.

- Det är inte ett rakt enkelt samband. Det var ökande elevkullar under den perioden så att det skulle vara ett direkt samband rakt ner i 1000 platser just nu, det tycker jag är en förenkling. Men det är klart att det påverkar att det är en viss andel av skolorna som drivs av fristående och en viss del som drivs av de kommunala.⁹

Sollentuna kommun har haft som politik att satsa på stora F-9 skolor, där lärarna har många elever. De kommunala skolorna har 452 elever i genomsnitt och rikssiffran ligger på 239 elever i årskurs 1- 9. När det gäller antalet elever per lärare så har varje kommunal lärare 13 elever jämfört med 11,8 i hela riket och det innebär många elever i undervisningsgrupperna. Enligt Henrik Thureson, förste vice ordförande i Utbildningsnämnden, finns det flera orsaker bakom den politiken.

- Finns det möjlighet att ha större skolenheter så ser jag fördelar med att ha det. Det möjliggör heltidstjänster i mindre ämnen till exempel musik och hemkunskap och det är en fördel. Det brukar också innebära att det är attraktivare att söka tjänster jämfört med att ha deltider som kanske är fördelade på olika skolor när det är mindre skolenheter, säger Henrik Thureson.¹⁰

Camilla Malm som är ordförande i föreningen Sollentunas Föräldranätverk är kritisk till de stora skolorna och menar att de medför en rad problem.

- Stora skolor verkar vara ett måste för att klara utbildningsnämndens ekonomi och då riskerar skolor att läggas ner. Det finns ingen ambition ha lagom stora enheter av vare

⁹ Intervju för denna rapport. Sidan 30.

¹⁰ Intervju för denna rapport. Sidan 30.

sig förskolor eller skolor. I dag är det jättesvårt att få arbetsro då även klasserna är stora och barnen måste ha hörselkåpor för att det är så mycket ljud. Man har satsat på kameraövervakning i stället för att bemanna upp, säger Camilla Malm.¹¹

Det finns både för och nackdelar med stora skolor. Det är lättare att få till hela tjänster i de mindre ämnena och för lärarna är det en fördel att ha en hel tjänst på en skola jämfört med deltidstjänster på flera skolor. Det är också ekonomiskt fördelaktigt för kommunen med större skolor. Samtidigt finns det nackdelar med risk för ökad anonymitet och minskad trivsel för eleverna. Stora skolor kan även medföra stora elevgrupper i fritidshemmet.

När antalet elever stagnerade etablerade sig skolkoncernen Dibber

Fram till 2018 ökade elevtalen i Sollentunas grundskolor till sammanlagt drygt 10 000 elever, men efter det ligger elevtalen still. I det läget valde ett nytt stort skolföretag att etablera sig i Sollentuna, skolkoncernen Dibber. Under 2019 köpte Dibber tre grundskolor, Norrvikens skola, Silverbäcken skola och Inspira/Norra Strandskolan. Norrvikens skola är den som knoppades av 2008 och Norra Strandskolan är den före detta kommunala Trollholmens skola som privatiserades några år efter att kommunen lade ner den. Dessutom har Dibber köpt 17 förskolor i Sollentuna. Dibber är ett norskt företag som etablerades i Sverige 2017 och har i dag över 500 förskolor och skolor i tio länder. Från 2017 fram till 2022 köpte Dibber fjorton skolor och 67 förskolor i Sverige.

När Dibber tog över Norrvikensskolan ändrade de inriktning på skolan till att följa Internationella Engelska Skolans framgångsrika recept och ha en del av undervisningen på engelska. Ledningen för Dibber startade inriktningen direkt och när eleverna återvände till skolan hösten 2020 hade de fått flera nya lärare som enbart talade engelska. Problemet var att skolan inte hade något tillstånd att undervisa på engelska och de hade inte heller sökt om tillstånd.¹²

När Dibber så småningom lämnade in sin ansökan fick de avslag av Skolinspektionen och skolan fick inte bedriva undervisning på engelska. Två månader efter avslaget skickade Dibber ut ett reklamblad där de skrev att de erbjuder en utbildning enligt en annan internationell modell, IB-programmet. Inte heller det var korrekt och det fick en av föräldrarna att anmäla Dibber till Konsumentverket för falsk marknadsföring. Inför skolstarten 2021 fick skolan slutligen sitt tillstånd att undervisa på engelska men ansökan om IB-programmet dröjde ytterligare en tid innan den godkändes.^{13 14}

Även en annan Dibberskola, Norra Strandskolan, hade problem. Under 2023 hade tidningarna Dagens ETC och Mitt i Stockholm flera artiklar som beskrev en lång rad mycket allvarliga missförhållanden och missnöjet bland föräldrar, elever och personal var stort.¹⁵

Under hösten 2023 var det många föräldrar som hörde av sig Skolinspektionen om allvarliga brister på Norra Strandskolan. Myndigheten inledde en tillsyn som presenterades i januari

¹¹ Intervju för denna rapport Sidan 28.

¹² <https://www.dn.se/sverige/elever-i-chock-efter-sommarlovet-lararna-pratade-bara-engelska/>

¹³ <https://www.dn.se/sverige/dibber-international-anmals-for-falsk-marknadsforing/>

¹⁴ Peter Letmark. Svensk Skola AB 2022

¹⁵ Dagens ETC. <https://www.etc.se/inrikes/skolkoncerns-panikaatgaerder-naer-det-blev-inspektion>
<https://www.mitti.se/nyheter/kaoset-foraldrar-tar-barn-ur-skolan-och-elever-strejkar-6.3.184159.e3c420a431>

2024. Skolan fick ett föreläggande att rätta flera brister som gällde särskilt stöd, arbetet mot kränkande behandling, studiero och trygghet. Några exempel från tillsynsrapporten:

”Elever i årskurs 4-9 uppger att det inte är meningsfullt att berätta för personalen att de upplever sig blivit kränkta eftersom det inte händer något efter att de berättat.”

”Av utredningen framgår att det finns lärare som inte känner till att de får använda sig av disciplinära åtgärder för att tillförsäkra eleverna studiero. Det framgår även att det finns lärare på skolan som inte känner till vilka disciplinära åtgärder som är tillåtna att använda sig av.”¹⁶

När problemen hopade sig på Norra Strandskolan hörde flera föräldrar av sig till Soley Aksöz Lithborn (M), ordförande i utbildningsnämnden i Sollentuna. I en artikel i tidningen Mitt i Sollentuna berättar hon att kommunen fått in ett stort antal larm om missförhållanden under hösten. Kommunen gjorde då en anmälan till Skolinspektionen och bad dem skyndsamt att göra en tillsyn. Sollentuna kommun har inga möjligheter att själva ingripa om det uppstår missförhållanden på en fristående skola utan det är statens ansvar via Skolinspektionen. Trots att kommunen står för finansieringen av de fristående skolorna har de ingen insyn.

Till slut blev läget ohållbart och i november 2023 meddelade Dibberkoncernen att de skulle lämna huvudmannaskapet för Norra Strandskolan vid läsårsslutet 2023/2024. Dibber gav upp efter att de har tappat 45 elever och insett att det inte längre fanns något förtroende för ledningen. De insåg att möjligheterna att vända elevutvecklingen och att reparera skolans skamfilade rykte var näst intill obefintligt. I ett pressmeddelande skrev Dibber att skolan kommer att få en ny ägare:

”Från och med höstterminen 2024 tar utbildningskoncernen Utbildia över som ny huvudman för Norra Strandskolan i Sollentuna och därmed fortsätta arbetet med att utveckla skolan som Viljaskolan Sollentuna.

Dibber har under flera års tid drivit Norra Strandskolan och ser goda möjligheter till en långsiktig och kvalitativ skola i Rotsunda, men bedömde under hösten 2023 att Dibber inte längre var rätt huvudman för uppdraget då lokalt förtroende för Dibbers koncept i området saknades.”¹⁷

I ett pressmeddelande skriver Sollentuna kommun att de arbetar för att lösa situationen och säkerställa att alla elever som är folkbokförda i Sollentuna ska erbjudas en ny skolplacering. De meddelar också att det inte finns några planer på att kommunen ska ta över skolverksamheten på Norra strandskolan.¹⁸

¹⁶ Skolinspektionen.

https://siris.skolverket.se/siris/ris.openfile?docID=637638&fbclid=IwAR0F2fRpROZPpts51MD0npINYz15PnlvFsOiXoYrILPr4_BajyW1IC58Soo_aem_AcWAYdES8VZrmDqga1y1OiChlNs8lY987QwpaTqhkruvOt-JsBYbrFJbIiTWKQK4Yo

¹⁷ <https://dibber.se/skola/norra-strand-dibber/norra-strandskolan-fortsatter-att-utvecklas-som-viljaskolan-sollentuna/>

¹⁸ <https://www.sollentuna.se/nyheter--press/nyhet-forskola--skola/dibber-norra-strandskolan-avslutar-skolverksamhet/>

Enligt Henrik Thureson, 1:e Vice ordförande i Utbildningsnämnden för Liberalerna, skulle det ha tagit flera år att få en välfungerande kommunal skola och problemen var akuta och det behövdes en snabb lösning.

- I den situationen var det bästa sättet att ta ansvar för barnens skolgång att säkerställa att det finns skolplatser till alla. Det var det vi tog ställning till. Att erbjuda skolplatser på andra fungerande skolor hade varit den snabbaste och bästa lösningen. Skulle kommunen tagit över skolan och startat en egen drift är det möjligt att det kunnat bli något bra men inte de närmaste fem sju åren, säger Henrik Thureson.¹⁹

I det läget fanns det flera olika grupperingar som var intresserade av att ta över skolan men då meddelar utbildningskoncernen Utbildia AB att de ska ta över som ny ägare och huvudman för Norra Strandskolan från och med höstterminen 2024 och att skolan ska kallas Viljaskolan Sollentuna.²⁰

I en insändare i Tidningen Mitt i kritiserade Sollentuna föräldranätverk kommunens agerande i samband med Dibberskandalen där de undrade vilket ansvar kommunen tog för det inträffade. De fick svar undertecknat av representanter för M, KD, L och C i Utbildningsnämnden.

”Det som skett med Dibber Norra Strand-skolan är djupt beklagligt och vi förstår den oro som vårdnadshavare och elever i skolan upplever. Det är en självklarhet att varje barn har rätt till en trygg skolgång. Utbildningsnämnden har under dessa tråkiga omständigheter gjort allt i sin makt för att säkerställa att de drabbade barnen vid behov får möjligheten att välja en närliggande kommunal skola. Fastän kommunen inte direkt styr över friståendes skolors verksamheter, tar vi vårt ansvar för att alla elever ska ha tillgång till kvalitativ utbildning”²¹

Utbildningsföretaget Utbildia AB är ett jämförelsevis litet skolbolag med skolor i Göteborg och Malmö. En av delägarna är Ole Salsten som var en av grundarna av skolkoncernen Baggium som specialiserade sig på lärlingsutbildningar under de första tio åren på 2000-talet. Koncernen fick mycket hård kritik av Skolinspektionen för allvarliga brister i verksamheten samtidigt som ägarna plockade ut stora vinster.²²

När Skolkoncernen Academedia köpte Baggium 2011 bytte företaget namn till Praktiska. Efter det har Ole Salsten varit med och startat företaget Utbildia AB där han är en av delägarna. När Utbildia AB ansökte om att starta en skola i Botkyrka 2022 fick företaget nej av Skolinspektionen. Skälet var att Utbildias skola i Göteborg, Viljaskolan, hade allvarliga brister.

”Skolinspektionen bedömer med hänsyn till de aktuella brister som Skolinspektionen konstaterat vid tillsynen av Viljaskolan i Göteborgs kommun att Utbildia AB inte har förutsättningar att godkännas som huvudman och följa de föreskrifter som gäller för de sökta utbildningarna.”²³

¹⁹ Intervju för denna rapport. Sidan 30.

²⁰ <https://dibber.se/skola/norra-strand-dibber/norra-strandskolan-fortsatter-att-utvecklas-som-viljaskolan-sollentuna/>

²¹ Tidningen Mitt i 2024 02 24.

²² <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/qnkAke/politikern-drog-in-400-miljoner-kronor-pa-friskolorna>

²³ Skolinspektionen. 2022-09-07 Dnr 2022:973

Ett skolbolag som inte bedöms som lämpligt att starta en ny skola kan köpa en skola av ett företag som har tillstånd. Camilla Malm, ordförande i föreningen Sollentunas Föräldranätverk, är kritisk till hur dagens regelverk fungerar.

- Man kan runda lagar och alla kontroller är satta ur spel när man kan köpa sig ett tillstånd, säger Camilla Malm.²⁴

Skandalen med Dibberskolan visar att vi har ett skolsystem i Sverige där en skolkoncern kan köpa sig en skola och sedan förvandla elevernas utbildning i grunden från en dag till en annan. Föräldrar och elever har inget att säga till om och detsamma gäller politikerna i kommunen. En fristående skola står utanför det demokratiska systemet och i dessa frågor kan de göra som de vill så länge de följer aktiebolagslagen och skollagen. De problem som dessa skolhuvudmän orsakar elever och föräldrar hamnar ändå hos kommunen. Det är ett problem med dagens skolpolitik tycker Henrik Thureson, vice ordförande för Liberalerna i Utbildningsnämnden i Sollentuna.

- Att en skolkoncern eller en fristående huvudman lägger ner eller måste av olika skäl lämna en skola är det stora minuset i det svenska skolsystemet. Då hamnar problemet i kommunens knä hur man än vrider och vänder på sig. Då behöver kommunen finnas med och stötta upp.²⁵

Våg av internationella skolor i Sollentuna

Under 2021 var det en kraftig ökning av ansökningar om att starta nya internationella skolor i Sverige. Skolinspektionens redovisning över antalet inkomna ansökningar i hela Sverige visar att 33 skolor med internationell inriktning ansökt om tillstånd och det var mer än en fördubbling jämfört med 2020.²⁶

Dibber var inte den enda skolkoncernen som var intresserad av att ha undervisning på engelska i Sollentuna. Det finns fem fristående skolor med internationell inriktning i kommunen, Norrvikens skola Dibber International, Futuraskolan International Rådan, Futuraskolan International Hertig Karl, Vittra Rössjötorp International och Stockholm International Academy Häggvik. En av dessa fem är ny och de andra är befintliga skolor som ändrat inriktning till att bli internationell. Det har också funnits en kommunal skola med internationell inriktning, Sollentuna International School men den ändrade beteckning 2019. Under 2021 fick ytterligare en skolkoncern, Nordic international AB, tillstånd av Skolinspektion att starta en grundskola med internationell inriktning.²⁷

Det fick den borgerliga majoriteten, som hittills varit mycket positiv till fristående skolor, att reagera. När kommunen skulle yttra sig över ansökan från Nordic international AB, som ingår i skolkoncernen Watma Education AB, sa Utbildningsnämnden nej. Soley Aksöz Lithborn (M) som är kommunalråd och utbildningsnämndens ordförande ansåg att skolutbudet i kommunen skulle bli alldeles för ensidigt. Till Dagens Nyheter säger hon att konkurrensen om eleverna riskerar att påverka såväl de kommunala som de fristående skolorna på ett negativt sätt. Dessutom visar en prognos att antalet elever i de aktuella åldersgrupperna

²⁴ Intervju för denna rapport. Sidan 28.

²⁵ Intervju för denna rapport. Sidan 30.

²⁶ <https://www.skolinspektionen.se/globalassets/02-beslut-rapporter-stat/statistikrapporter/tillstand/2021-skolstart-202223/rapport-tillstandsansokningar-2021.pdf>

²⁷ <https://www.dn.se/sverige/sex-internationella-friskolor-i-samma-omrade-mot-kommunens-vilja/>

kommer att minska under de närmaste åren. Men trots att kommunen sa nej beslöt Skolinspektionen att säga ja till Nordic international AB.²⁸

”Det är anmärkningsvärt att Skolinspektionen kör över oss på det här viset, säger kommunalrådet Soley Aksöz Lithborn (M).”²⁹

Även Camilla Malm från Sollentunas föräldranätverk är kritisk till att det startat många internationella skolor i kommunen.

- Dessa skolor är undantagna från kravet på lärarbehörighet och det finns ingen insyn. Lärarna har sämre arbetsvillkor och de vågar inte ställa några krav då deras uppehållstillstånd i Sverige är kopplade till anställningen. De vågar i många fall inte göra sig obekväma med risk att förlora arbetet, och de kan inte byta jobb. Det hade varit bättre för vårt lokalsamhälle med bra ”vanliga” skolor.³⁰

Fram till för ett par år sedan sa Skolinspektionen i princip alltid ja till ansökningar om att starta fristående skolor och det spelade nästan ingen roll vad den aktuella kommunen ansåg. Konkurrens mellan skolor var en huvudprincip som skulle stödjas i alla lägen. Men de senaste åren tar Skolinspektionen större hänsyn till vad kommunen säger i sitt yttrande. Men uppenbart var Sollentunas skäl inte tillräckligt starka. Sollentuna kommun överklagade Skolinspektionens beslut till Förvaltningsrätten men fick avslag.

Etableringen av Dibber och Skolinspektionens tillstånd till ytterligare en ny fristående skola med internationell inriktning i Sollentuna visar att en kommun har mycket lite att säga till om när det gäller skoletableringar och inflytande över den verksamhet som de fristående skolorna bedriver. I och med att kommunen har knoppat av en skola eller när ett nytt skolföretag har etablerat sig, så är det skolföretaget som bestämmer. Att det blir samma inriktningar på flera skolor i en kommun är inget som Skolinspektionen kan ta hänsyn till med nuvarande regelverk.

Vilka fastigheter ska Sollentuna kommun äga?

De senaste åren har frågan om att sälja kommunala fastigheter seglat upp som en stor fråga i många kommuner. De som varit kritiska till utförsäljningar har pekat på att kommunen då får sämre framtida planeringsförutsättningar. Det kan uppstå ett behov av tomtmark och lokaler och om kommunen då sålt sina fastigheter är handlingsalternativen begränsade. Ett annat argument har varit att det är dåligt ekonomiskt sett att sälja ut fastigheter. Som grundprincip gäller att det alltid är billigare för en kommun att äga fastigheter än att hyra lokaler. När det gäller att sälja fastigheter till fristående skolor så vet man inte vad som händer i framtiden. En fristående skola kan läggas ner, den kan köpas upp av en oseriös huvudman eller fastighetsägare och den kan gå i konkurs. I dessa lägen är det alltid en fördel om kommunen äger skolhuset.

Denna fråga har diskuterats även i Sollentuna. Under hösten 2021 var frågan om att sälja den fastighet som skolaktiebolaget Kokalite AB hyrde upp till beslut i kommunstyrelsen. Företaget vill köpa eftersom de ansåg att hyran var för hög. Moderaterna och Kristdemokraterna yrkade på att fastigheten skulle säljas och hänvisade till att man sålt

²⁸ <https://www.skolinspektionen.se/beslut-rapporter-statistik/statistik/statistik-tillstand-fristande-skolor/tillstand-skolstart-2021-22/>

²⁹ <https://www.dn.se/sverige/sex-internationella-friskolor-i-samma-omrade-mot-kommunens-vilja/>

³⁰ Intervju för denna rapport. Sidan 28.

fastigheter tidigare. Men denna gång var de politiska skiljelinjerna annorlunda. Liberalerna, Centern, Sollentunapartiet, Miljöpartiet, Socialdemokraterna och Vänsterpartiet yrkade att fastigheten inte skulle säljas. I en protokollsanteckning motiverar de sitt yrkande.

"I norra delen av Sollentuna finns en hög andel fristående förskole- och skolverksamheter. Att det finns både kommunala och fristående alternativ att välja på är viktigt för valfriheten. För att långsiktigt kunna garantera antalet förskole/skolplatser är det av betydelse att vi har kvar rådigheten över de fastigheter som vi i kommunkoncernen äger." ³¹

Kommunstyrelsen beslöt att inte sälja fastigheten.

En kommunal skola i varje kommundel?

2023 föreslog Socialdemokraterna i en motion att det ska finnas en kommunal skola i varje kommundel. När frågan behandlades i Utbildningsnämnden anslöt sig Liberalerna till förslaget eftersom man var positiva till motionens andemening att varje kommundel bör ha en kommunal skola på rimligt avstånd. Motionen fick också stöd av Vänsterpartiet och Miljöpartiet. Detta ställningstagande av Liberalerna innebär att det plötsligt uppstod en majoritet för förslaget i Utbildningsnämnden. ³²

Beslutet innebär inte att det nu blir en kommunal skola i varje kommundel enligt Henrik Thureson, förste vice ordförande i Utbildningsnämnden.

- Det är ett motionssvar och inget beslut som direkt går till något bygge eller så men det är klart att den politiska inriktningen är helt avgörande. Från Liberalernas håll är det helt tydligt, vi vill detta. Sedan får ju inte vi igenom i alla förhandlingar exakt allt vi vill för vi är inte största partiet, säger Henrik Thureson. ³³

-
Frågan om det ska finnas både kommunala och fristående alternativ att välja i alla kommundelar har nu spräckt den styrande majoriteten i Sollentuna två gånger. Under hösten 2021 när kommunstyrelsen beslöt att inte sälja en fastighet som ett fristående skolbolag hyrde och beslutet ovan i Utbildningsnämnden 2023.

Frågan handlar ytterst om hur man hanterar rådigheten över kommunens skyldighet att garantera förskola och skola till invånarna i hela kommunen. Det i första hand kommunala förskolor som saknas i Sollentuna. Det finns inte en kommunal förskola att välja i alla kommundelar. När det gäller grundskolor är läget bättre och där saknas en kommunal skola i någon enstaka kommundel.

Eleverna i Sollentuna har höga betyg

Eleverna i årskurs 9 i Sollentuna har höga betyg och det gäller för både kommunala och fristående skolor. Ser man till samtliga elever så ligger de drygt 31 meritpoäng högre än riket som helhet. Det är bara sju kommuner i hela Sverige som har lika hög eller högre meritpoäng.

³¹ Protokoll Kommunstyrelsen 2021 10 11.

³² <https://www.mitti.se/nyheter/900-tomma-platser-i-kommunens-skolor-6.26.192832.b5976dc01b>

³³ Intervju för denna rapport. Sidan 30.

Skolverkets statistik för Sollentuna visar att de elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning i genomsnitt har 272,8 meritpoäng vilket är drygt 24 meritpoäng högre än rikssnittet för motsvarande elevgrupp.

Skolverket har också en databas som jämför betygen i årskurs 9 med de nationella proven och i svenska har 30 procent av eleverna i Sollentuna högre betyg än resultatet på det nationella provet. I matematik har 17 procent högre betyg än resultatet på det nationella provet. I båda dessa ämnen är det en större andel elever i fristående skolor som har högre betyg än resultatet på det nationella provet. I engelska däremot är det fler elever som får lägre betyg än vad det nationella provet visar och där är skillnaderna mellan kommunala och fristående elever försumbara.

I Skolverket databas SALSA jämförs skolornas faktiska genomsnittliga betygspoäng med ett beräknat värde som utgår från tre faktorer som har stor påverkan på betygen. Faktorerna är föräldrarnas utbildningsnivå, andelen nyinvandrade elever och andelen pojkar. Ligger skolan över det modellberäknade värdet får det en positiv siffra och ligger den under blir det ett negativt värde. Ser man till hela Sverige är det ungefär lika många skolor som ligger under som över det beräknade värdet. Om en skola avviker markant uppåt i SALSA-modellen kan det vara ett tecken på att betygen är omotiverat höga. I Sollentuna ligger alla skolor över det beräknade värdet och några ligger rejält över.

Betygens meritpoäng i Sollentuna förväntas vara hög eftersom föräldrarnas utbildningsnivå är mycket hög och att främst de kommunala skolorna har välutbildade lärare. Men frågan är om inte kommunens meritvärden ligger omotiverat högt.

Henrik Thureson från Liberalerna och vice ordförande i Utbildningsnämnden pekar på att Sollentuna har goda förutsättningar och ska ha höga meritpoäng.

- Ja vi ligger högt generellt och det finns många skäl till det. Vi har goda förutsättningar i Sollentuna med många välutbildade föräldrar och det spelar en roll för elevernas prestationer i skolan. Samtidigt finns det utmaningar i Sollentuna med områden som inte har så hög utbildningsnivå. Jag tycker att när man ser på resultaten generellt och över tid att man kan se att vi har lyckats med många saker när det gäller att kompensera för olika förutsättningar.

När det gäller risken för betygsinflation menar Henrik Thureson att man måste bevaka frågan.

- För mig och nämnden är det viktigt att följa resultaten för att få syn på om det skulle finnas en betygsinflation. Vi ska göra jämförelser med nationella prov och vilka betyg som sätts, det är helt klart en viktig fråga. Har man höga betyg så behöver vi också vara noga med att det är rättvisa betyg. Jag har tagit ett initiativ i nämnden om just detta. Uppföljning av resultat i syfte att kunna få syn på betygsinflation men också att vi riktar resurser dit de bäst behövs, säger Henrik Thureson.³⁴

Camilla Malm från Sollentunas Föräldranätverk är mer kritisk till betygssättningen och menar att officiell statistik kan tolkas just som att Sollentuna har en verklig betygsinflation.

³⁴ Intervju för denna rapport. Sidan 30.

- Politikerna är väldigt stolta över de höga betygen. Man har erkänt många problem i Sollentuna men just betygsinflationen har politikerna svårt att erkänna att den existerar. Jag kan förstå att friskolorna säljer in sig med hjälp av höga betyg men jag har svårt att förstå att de kommunala kan få göra så, säger Camilla Malm.³⁵

Även Anna Vikström som var gruppleddare för Socialdemokraterna i Barn- och Ungdomsnämnden 2005 till 2014 är bekymrad över utvecklingen av meritvärdena.

- Betygsinflationen är ett jätteproblem och det såg vi redan för fjorton år sedan. Då såg vi att andel som nådde godkänt i de nationella proven minskade men att meritvärdet ökade i kommunen. Men det enda majoriteten var intresserad av var att lyfta fram meritvärdet i alla lägen. Jag är inte ett dugg förvånad över att det har fortsatt.³⁶

När tidningen Mitt i Stockholm beskriver de föreslagna nedskärningarna i Sollentunas skolor i mitten av maj 2024 intervjuas Malin Lundqvist som är lärare i matematik, NO och teknik på Sofielundsskolan. Hon är kritisk till kommunpolitikernas argument att Sollentuna har så bra skolresultat.

”Enligt kommunens hemsida arbetar Sollentuna för att vara "Sveriges bästa skolkommun", men Sollentuna är inte en bra skolkommun bara för att betygen är bra. Det mest avgörande för elevernas betyg är föräldrarnas utbildningsnivå, och där ligger Sollentuna också bland de högsta i Sverige. Jag önskar att kommunstyrelsen och utbildningsnämnden ska förklara vad de menar med en bra skola. För det kan väl inte bara handla om meritvärde? säger Malin.”³⁷

Skolsegregation

Med skolsegregation avses att eleverna fördelas på olika skolor efter grupptillhörighet. De grunder för uppdelning som forskare brukar undersöka är etnisk, socioekonomisk eller prestationsmässig segregation.

Det finns skolor som har en hög andel elever med utländsk bakgrund och som ligger högt resultatmässigt. Dessa elevers föräldrar har då i regel en hög utbildningsbakgrund, en stark social och ekonomisk ställning och de kommer ofta från länder i Västeuropa, Canada, USA med flera. På andra skolor finns det elever med utländsk bakgrund där föräldrar har en kort, grundläggande skolutbildning. När svenskfödda elever flyttar från invandrartäta områden bidrar det till en ökad etnisk segregation i den skolan de lämnar. När elever med utländsk bakgrund, som har bra betyg och välutbildade föräldrar, flyttar till en skola med övervägande svenskfödda elever bidrar det till en minskad etnisk segregation i den skola de flyttar till. Samtidigt blir den skola som dessa elever lämnar mer socioekonomiskt och prestationsmässigt segregerad. Det innebär att det fria valet samtidigt både kan öka och minska segregationen. Man måste således se på alla sidor av segregationen, den socioekonomiska tillsammans med den etniska och den prestationsmässiga, för att få en bild av den totala segregationen. I Sverige som helhet är det boendet som utgör den huvudsakliga grunden för skolsegregationen. Ovanpå den tillkommer en segregation som är orsakad av skolpolitiken.

³⁵ Intervju för denna rapport. Sidan 28.

³⁶ Intervju för denna rapport. Sidan 32.

³⁷ Mitt i Stockholm 2024 05 18. <https://www.mitti.se/nyheter/larare-protesterar-mot-nedskarningar-6.3.221211.1fc2716b7d>

I Sollentuna är det en grundskola som sticker ut i statistiken och det är Stockholm International Academy Häggvik. Den skolan ligger mycket lågt med 25 procent föräldrar med eftergymnasial utbildning. Det är bara 44 av 4719 skolor i hela Sverige som ligger lika eller lägre och bara två fristående. Skolan har dessutom mycket hög andel elever med utländsk bakgrund.

Det finns flera skolor i Sollentuna som har en låg andel föräldrar med eftergymnasial utbildning. Bland de fristående är det Norra Strand Dibber, Mikaelsskolan och Vittra Sollentuna som alla tre ligger runt 50 procent. Jämfört med fristående skolor i Sverige är det en låg andel men jämfört med kommunala skolor är det ingen större skillnad. Dessa tre skolor har också hög andel elever med utländsk bakgrund. Mikaelsskolan är en skola med kristen profil så där är eleverna även sorterade efter föräldrarnas religion.

Det finns också flera skolor som har mycket hög andel föräldrar med eftergymnasial utbildning samtidigt som de har relativt få elever med utländsk bakgrund. Bland de fristående är det Atvexakoncernen skolor Rälsen AB åk 4-9 och Stallets Skola samt Dibberkoncernens Silverbacken och kooperativet Vibyskolan. Bland de kommunala är det Runbackaskolan, Sollentuna musikklasser, Tegelhagens skola och Vaxmoraskolan. Dessa skolor är således både etniskt och socioekonomiskt segregerade.

Statistiken visar också att det finns flera skolor i Sollentuna som har både hög andel elever med utländsk bakgrund och hög andel föräldrar med eftergymnasial utbildning. Det visar att många elever i Sollentuna med utländsk bakgrund har högt utbildade föräldrar.

De stora skillnaderna mellan skolor diskuterades under Anna Vikströms tid i Barn- och Ungdomsnämnden.

- Vi hade drivit igenom att det skulle vara årliga rapporter om ett område som idag kallas ett särskilt utsatt område enligt polisens benämning. Vi ville se vilka socioekonomiska förutsättningar som fanns där och hur man lyckades i skolan. Vi ville att man skulle vidta åtgärder, inte som ett projekt utan mer permanenta jämlikhetsåtgärder som gällde bostad, skola och andra typer av åtgärder. Men majoriteten gjorde ingenting under hela den här tiden.³⁸

Camilla Malm från Sollentuna Föräldranätverk menar att det fungerar på samma sätt i dag. Den politiska majoritetens insatser för att motverka segregationen är begränsade.

- Det är bostadssegregationen som styr och det lyckas man inte kompensera för och det verkar inte finnas någon plan för detta. Man har handplockat någon rektor för att arbeta med dessa frågor på en skola men hon kan ju inte trolla med knäna. Speciellt inte när varje kommunal skolas budget baseras på antal elever och socioekonomiska viktningen är liten.

Camilla Malm tror att de flesta väljer den skola som ligger närmast av praktiska skäl för att få vardagen att fungera.

- Vissa funderar naturligtvis och är oroliga för segregationen. För vissa kan skolvalet vara väldigt ångestladdat. Man förväntas som förälder fatta vad vissa kan uppfatta som

³⁸ Intervju för denna rapport. Sidan 32.

ett nästan livsavgörande beslut på nästan inget konkret underlag, säger Camilla Malm.
39

Sollentuna har 1300 tomma elevplatser

Sedan 2018 har elevtalen legat still i Sollentunas grundskolor. Enligt Utbildningsförvaltningen räknar kommunen med att elevtalen kommer att ligga still även de närmaste åren. Den bedömningen kan vara väl optimistisk. Enligt Utbildningsnämndens verksamhetsberättelse för 2023 har inskrivningsgraden i förskolan minskat något sedan 2020. Även Statistiska Centralbyråns rapport för hela Sverige visar att både barnafödandet och invandringen minskar. Lägg till krisen i byggbranschen som innebär att bostadsbyggandet har minskat kraftigt de senaste åren. Den stora inflyttning som Stockholmsregionen haft under många år har minskat kraftigt och i några kommuner har den i det närmaste upphört.⁴⁰

Den överkapacitet i antalet elevplatser som uppstod i början på 2000-talet när antalet fristående skolor ökade mycket kraftigt har förstärkts de senaste åren. Utbildningsnämndens verksamhetsberättelse för 2023 pekar på problemet.

”Under 2023 fanns det i den kommunala grundskolan en överkapacitet på ungefär 1000 platser. Varje tom plats hos den kommunala huvudmannen medför en kostnad på i genomsnitt cirka 20 000 kronor per år för den enskilda skolan.”

”Totalt sett i kommunen inkluderat de fristående huvudmännen bedöms det finnas cirka 1 300 tomma platser, eller 11 procents överkapacitet.”⁴¹

Det nya som skett de senaste åren är att även de fristående skolorna har en överkapacitet. Med systemet med skolpeng fördelas resurserna till skolenheterna baserat på antalet elever och inte per undervisningsgrupp eller klass som tidigare. Om en skola får färre elever än planerat och inte kan fylla sina elevplatser innebär det att intäkterna från skolpengen blir mindre. Enligt Skolverket var den samlade kostnaden per grundskolelev i Sollentuna drygt 130 000 kr under 2022. Den summan ligger till grund för det belopp som räknas fram per elev för skolpengen och som går till den enskilda skolan. Det innebär att om en skola förlorar sex, sju elever motsvarar det ett ekonomiskt bortfall på ungefär en lärartjänst. Samtidigt har skolan kvar merparten av de fasta kostnaderna för lokaler och personal med mera. Att minska antalet anställda är en process som tar tid och under tiden går skolan back. Att minska på lokalkostnaderna är i många fall omöjligt. Det är svårt att hyra ut skollokaler till annan verksamhet utan det som återstår är omorganisationer för att använda lokalerna effektivare.

När en skola har tomma elevplatser ökar lokalkostnadernas andel av den totala skolkostnaden och om skolorna inte kompenseras för det måste rektorerna minska på personal och olika verksamheter. Enligt Sollentunas beräkningar kostar en tom plats cirka 20 000 kronor per år och med 1000 tomma kommunala skolplatser blir det en totalkostnad på cirka 20 miljoner kronor per år. Dessa 1000 tomma platser är inte jämnt fördelade på de kommunala skolorna utan en del har fler, andra färre. Ju fler tomma platser en skola har desto svårare blir det att klara ekonomin.

³⁹ Intervju för denna rapport. Sidan 28.

⁴⁰ <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/pong/statistiknyhet/befolkningsstatistik-helaret-2023/>

⁴¹ Utbildningsnämndens verksamhetsberättelse 2023. <https://www.sollentuna.se/kommun--politik/politik-och-demokrati/dagordningar-och-handlingar/#98cd9ecfc67383-e09fe5529f3a1617682-10507df490026572507>

Så länge det totala elevantalet ökade i Sollentuna gick det att hantera de tomma elevplatserna. Man mötte problemen genom att lägga ner skolor, genom att satsa på större skolor och genom att lärarna fick fler elever. Den ökade folkmängden innebar också att skatteintäkterna och statsbidragen ökade. Under covidpandemin riktade staten dessutom många extraresurser till skolan vilket stärkte ekonomin. Men idag, när elevtalen ligger still och räntekostnaderna ökar kraftigt har de tomma elevplatserna vuxit till ett jätteproblem. Sollentunas lokalersättningsmodell där varje skola betalar sina faktiska lokalkostnader fungerar inte längre. Om man skulle behålla den modellen kommer skolor att slås ut. Under våren 2024 blev läget akut och i ett tjänsteutlåtande till Utbildningsnämnden föreslås ett hyrestak.

”Kontoret har tagit fram alternativa finansieringsmodeller och föreslår att ett hyrestak införs vid fördelning av hyreskostnader. Det innebär att skolor och förskolor fortfarande har olika hyresnivåer som återspeglar lokalernas ålder, standard och skick, men att det införs en begränsning i hyreskostnaden per plats i förskolan och per elev i grundskolan. Detta kommer innebära att de enheter som har allra högst hyra kommer att subventioneras av övriga skolor inom verksamhetsformen.”⁴²

Utbildningsnämnden gick på tjänstemannaförslaget och beslöt i mars 2024 att införa ett hyrestak per inskriven elev i förskola och grundskola från och med budgetår 2025.⁴³

Frågan är om denna förändring räcker för att klara verksamheten? Under våren 2024 rapporterade Tidningen Mitt i Stockholm om att flera skolor hade förslag om olika nedskärningar.

”7,5 tjänster ska bort på Sofielundsskolan.” ”Förberedelseklassen har tagits bort,” ”Vikarier kommer inte tas in i samma utsträckning som tidigare.” ”Dessutom tas heltidsmentorerna bort.” ”Rudbeck banta hela 16 heltidstjänster.” ”På Brageskolan sparar man in på 3,5 tjänster” ”På Silverdalsskolan får klasserna för barn med autism minskad budget med 2,5 miljoner kronor. En lärare och flera elevassistenter sägs upp.”⁴⁴

Kommunens grundskolechef Maria Nyström säger till Mitt i Stockholm att det inte är klart vilka skolor som kommer att dra ner på personal eftersom elevunderlaget blir klart först till hösten.

”Vi är mitt i processen nu. Först i augusti får vi en samlad bild, då har vi faktiska siffror, även om jag ser redan nu att vissa skolor kommer att dra ner, säger hon.”

Utbildningsnämndens ordförande Soley Aksöz Lithborn (M) säger till Mitt i Stockholm att det inte finns något beslut om en generell besparing på Sollentuna skolor.

⁴² Återredovisning av uppdrag att utreda hyreskostnadsfördelning inom den kommunala huvudmannen, förskola och grundskola. 2024 02 01.

⁴³ Utbildningsnämnden sammanträdesprotokoll 2024-03 19.

https://diariet.sollentuna.se/download/document?filename=UHJvdG9rb2xsIHV0YmlsZG5pbmdzbuRtbmRlbiAyMDI0LTAzLTE5IC0gc2lnbmVyYWQucGRm&id=5309&session_id=A127338D11D46D0298FFEF7F34E537CE51E94B2B22

⁴⁴ Mitt i Stockholm 2024 05 18. <https://www.mitti.se/nyheter/larare-protesterar-mot-nedskarningar-6.3.221211.1fc2716b7d>

”Vi har fattat beslut om att öka skolpengen i nivå med kostnadsökningarna. Ökningen för 2024 är 7,4 procent och den är uträknad för att kompensera för hela kostnadsökningen för löner, hyror och måltider, säger Soley Aksöz Lithborn.”

”Att enskilda skolor måste spara har inte med för liten höjning av skolpengen att göra, enligt Soley Aksöz Lithborn. I stället handlar det om att skolor behöver anpassa kostnader utifrån elevantal, förändrad verksamhet och uteblivna statliga bidrag.”⁴⁵

Huvudförklaringen till det ekonomiska läget i Sollentunas skolor är den överkapacitet på cirka 1000 elevplatser som kostar kommunen 20 miljoner om året. Överkapaciteten innebär att lokalkostnaderna per elev blir höga. Av Stockholms län 26 kommuner är det bara tre som har högre lokalkostnader. Man kan beskriva det som att de ökade lokalkostnaderna åter upp de pengar som skulle gått till verksamhet och lärartjänster. Även om en skola får mer per elev i skolpeng, så som skett i Sollentuna, hjälper inte det om skolan tappar elever. Blir det färre elever i höst måste rektorerna skära i verksamheten. Det är sådana förslag som tidningen Mitt i Stockholm rapporterar om.

De minskande elevtalen innebär även att sannolikheten ökar för att det blir fler skolnedläggningar i Sollentuna. Det gäller för både kommunala och fristående skolor. Det är fyra kommunala skolor och fem fristående som har färre elever 2022 än vad de hade 2018. De stora skolkoncernerna, som Academedia till exempel, har lagt ner flera skolor när de inte har varit lönsamma.

Även ersättningen till de fristående skolorna kan påverkas av den förändrade lokalersättningen. Huvudregeln är att det är kommunens kostnader för hyra, driftskostnader, inventarier och kapitalkostnader som utgör beräkningsgrunden för ersättningen till de fristående skolorna. Den genomsnittliga kommunala lokalkostnaden per elev ska ingå i skolpengsbeloppet som betalas ut till de fristående skolorna. I Sollentuna stiger nu lokalkostnaden per elev och enligt grundregeln ska då de fristående skolorna ha samma höjning även om de inte har någon höjning av sina lokalkostnader. Men om det finns särskilda skäl ska ersättningen för lokalkostnaderna i stället högst motsvara den enskilde huvudmannens faktiska kostnader. Om en kommun har gamla lokaler och låga genomsnittliga kostnader och en fristående skola har nya lokaler med höga kostnader, kan kommunen ge en ersättning som motsvarar den fristående skolans faktiska kostnaderna. Enligt likabehandlingsprincipen gäller även motsatsen. Om en kommun bygger nya skolor eller står med tomma lokaler höjs den genomsnittliga kommunala lokalkostnaden och då skulle den nya nivån kunna överskrida de faktiska lokalkostnader som de fristående huvudmännen har. Enligt Utbildningsförvaltningen har Sollentuna hittills betalat de fristående skolornas lokaler enligt samma modell som de tillämpar för de kommunala skolorna. Om den nya kommunala lokalersättningsmodellen även ska gälla för de fristående skolorna framgår inte av beslutet.

Sammanfattning och slutsatser

Den borgerliga regering som fattade besluten om att marknadsstyra och konkurrensutsätta skolan i början av 1990-talet förväntade sig en rad positiva effekter. Genom privatisering och konkurrens om eleverna skulle kvaliteten förbättras, resultaten skulle höjas och det skulle bli

⁴⁵ Tidningen Mitt i Stockholm 2024 05 18. <https://www.mitti.se/nyheter/forslag-om-mer-pengar-till-skolorna-rostades-ner-6.3.221539.8dc8d1958b>

en mer effektiv resursanvändning. Det skulle också växa fram en mångfald av olika profiler och pedagogiska metoder.

Den marknadsstyrda skolpolitiken har inneburit en genomgripande förändring av skolan. Skolan har gått från ett läge där politiker i staten och kommunen styrde i stort sett allt till ett läge där marknadskrafter i form av enskilda personer, ideella föreningar, företag och stora skolkoncerner styr en allt större del av skolan.

Frågan som denna rapport ställer är hur det gick med de förväntade effekterna och vad som faktiskt har inträffat. Hur har Sollentunas höga grad av privatisering, konkurrens om eleverna och marknadsidéer påverkat grundskolan?

Kommunens demokratiskt valda politiker har förlorat kontrollen över skolans organisation

Den demokratiskt valda ledningen för en kommun har tillsammans med staten ett särskilt ansvar för skolväsendet. Kommunen ska se till att alla barn har en skola av bra kvalitet i alla de olika kommundelarna. Det kräver en planering av skolans organisation som sträcker sig över flera år. Men kommunen kan inte styra över att fristående skolor etablerar sig utan det är staten i form av Skolinspektionen som beslutar. Kommunen har rätt att yttra sig men har ingen beslutsrätt. Det innebär att den kommunala skolplaneringen fullständigt kan kullkastas om en eller flera fristående skolor etablerar sig. Kommunen har dessutom mycket små möjligheter att styra var de fristående skolorna etablerar sig i kommunen. Plötsligt går elevrörelserna på helt nya sätt där flera kommunala skolor tappar elever och kommunen riskerar stå med ett överskott på lokaler och ökade kostnader. Även andra situationer kan inträffa. Ska kommunen satsa på att bygga nya skolor när elevtalen ökar eller ska man lita på att en fristående skola som har tillstånd verkligen startar? Hur gör kommunen när en stor skolkoncern etablerar sig i ett centralt läge och värvar elever från kommunens utkanter med följd att dessa kommunaldels/områdets skolor riskerar nedläggning. Hur agerar kommunen när en fristående skola plötsligt läggs ner eller går i konkurs? Dagens regelverk där staten beslutar om fristående skolors etablering omöjliggör en kommunal skolplanering i de kommuner som har flera fristående skolor. Kommunen måste anpassa sig efter vad som sker i de fristående skolorna men har ingen insyn eller inflytande över dem.

Trots att det redan finns fem fristående skolor med internationell inriktning i kommunen sa Skolinspektionen ja till ytterligare en sådan skola under 2021. Det spelade ingen roll att kommunen sa nej i sitt yttrande. Med dagens regelsystem väger Skolbolagens intressen tyngre än den lokala politiska demokratins åsikter.

Orsaken till att kommunen inte får besluta om etableringen av nya fristående skolor är att den dåvarande borgerliga regeringen, som skapade regelverket i början av 1990-talet, ville förhindra kommuner från att stoppa fristående skolor. Därför infördes detta avsteg från den annars så hyllade principen om det kommunala självbestämmandet.

Ett annat exempel på att det kommunala demokratiska inflytandet över skolan är begränsat är Dibberkoncernens etablering i Sollentuna. Fristående skolor och förskolor är privata företag som när som helst kan köpas upp av större skolbolag. I Sollentuna köpte den norska skolkoncernen Dibber 17 förskolor och tre grundskolor under 2017. Under sommarlovet 2021 bytte en av grundskolorna inriktning till att undervisa på engelska. Utan tillstånd körde skolan i gång höstterminen som en internationell skola med en ny uppsättning lärare från andra

länder. Dibberkoncernens agerande skapade en allvarlig kris som slutade med att de sålde skolan till ett annat skolbolag. Kommunen blev överraskad av Dibbers agerande men med dagens regelverk kan en kommun inte ingripa. Kommunen har ett huvudansvar för skolan och ett övergripande ansvar för alla elever, även de i fristående skolor. Kommunen står för finansieringen men kan inget göra när allvarliga missförhållanden råder i en fristående skola utan det är statens ansvar. Med dagens regelverk kan således flera tusen barns och elevers skolor när som helst säljas till ett oseriöst företag och kommunen har inget att säga till om. När det gäller en nyetablering ska kommunen yttra sig men vid en försäljning finns inte det kravet. Inte heller Skolinspektionen gör någon prövning av de nya ägarna utan tillståndet förs automatiskt över i ett köp. I Sollentunas fall har man ett stort ansvar för den första av de två Dibberskoleskandalerna eftersom Norrvikensskolan som köptes upp av Dibber var en av de skolor som kommunen knoppat av 2008. I detta fall har den politiska ledningen således frivilligt lämnat över makten till ett privat företag. Detta är en situation som den politiska majoriteten till stor del försatt kommuninvånarna i.

Kommunens demokratiskt valda politiker har förlorat kontrollen över skolans kostnader

När marknadsstyrningen av skolan infördes trodde man att konkurrensen mellan skolor skulle leda till en ökad kostnadseffektivitet. Det blev inte så, utan erfarenheterna visar tydligt att valfrihet och marknadskrafter är kostnadsdrivande. En orsak är att valfrihet kräver en större skolororganisation än om kommunen ensam kan fylla sina skolor och klasser optimalt. Kommunen måste också ha en beredskap för de variationer av elevtalen som regelbundet uppstår, vilket de fristående skolorna slipper. En kommun kan inte heller säga nej till en elev även om skolorna är fulla, utan de måste bereda plats. Dessutom uppstår det tomma platser i den kommunala skolororganisationen när fristående skolor etablerar sig. Denna effekt är tydlig i Sollentuna som haft en överkapacitet på elevplatser sedan början av 2000-talet. Det innebär att en kommun har en större kostnad per elev än vad en fristående skola har. Trots det får de fristående skolorna lika mycket i ersättning per normalelev som en kommunal skola. De fristående skolorna får extra betalt just på grund av att de orsakat en överkapacitet i de kommunala skolorna.

En annan faktor som driver upp kostnaderna är att de kommunala skolorna får en större andel elever som behöver extra stöd när fristående skolor etableras. Det beror på att det i högre grad är elever med välutbildade föräldrar som väljer fristående skolor. Fristående skolor har också rätt att säga nej till elever om det kan uppstå organisatoriska eller ekonomiska svårigheter vilket inte kommunala skolor kan. Den högre andelen elever i behov av extra stöd i de kommunala skolorna höjer nivån på skolpengen till de fristående skolorna. Dessa extrakostnader kan inte kommunen styra över utan det är bara att betala. Ju fler elever som går i fristående skolor desto dyrare blir det för kommunen.

Enligt utbildningsnämndens verksamhetsberättelse för 2023 fanns det en överkapacitet på ungefär 1000 platser i Sollentuna och där anges också att varje tom plats kostar i genomsnitt cirka 20 000 kronor per år för den enskilda skolan. Det innebär att Sollentunas överkapacitet kostar 20 miljoner per år. För att minska kostnaderna har Sollentuna satsat på att bygga stora grundskolor och på att lärarna har många elever. Dessutom har kommunen lagt ner flera kommunala skolor. Detta fungerade någorlunda så länge elevtalen växte och räntorna var låga. Men sedan 2018 står elevtalen still och räntekostnaderna har ökat kraftigt. Kommunens intäkter står still medan kostnaderna för lokalerna ökar. Denna ekonomiska press kommer att tvinga rektorer som tappar elever att skära ner på lärartjänster och verksamhet.

Syftet med skolpengen är att den ska gå till elevernas undervisning. Men i fristående skolbolag används en hel del pengar till annat. Det är vinster, koncernbidrag, etableringar i andra kommuner, etableringar i andra länder, investeringar i andra branscher, köp av fjällstugor och annat som inte har med skola att göra. Ett aktiebolag bestämmer helt själv vad de ska använda sina pengar till. Kommunen kan bara konstatera att dessa pengar försvinner från undervisningen och det kan den inte påverka. I Sollentunas fall rör det sig om mycket pengar. Räknar man med att skolföretagen har en vinstmarginal på 5 procent betyder det att cirka 13 miljoner kronor av det totala skolpengsbeloppet i grundskolan förs bort från undervisningen varje år. Marknadsskolan kostar.

Dessutom har Sollentuna skänkt bort åtta förskolor och sålt tre grundskolor med mycket förmånliga lån och även det har kostat kommunen ett antal miljoner kronor. Utöver det har kommunen sålt skolbyggnader till olika företag och det innebär att kommunens handlingsutrymme har begränsats. Man vet aldrig vad som kommer att hända med fristående skolbolag. De kan säljas och de kan gå i konkurs och då kan kommunen komma att behöva skollokaler. I det läget hade kommunen varit i ett betydligt bättre läge om man fortfarande ägt lokalerna.

Kommunens demokratiskt valda politiker har förlorat möjligheten att påverka skolsegregationen

En effekt av marknadsutsättningen av skolan är att den driver på skolsegregationen. I botten finns en segregation som är orsakad av boendet men ovanpå den tillkommer en segregation som orsakas av marknadskrafterna i skolsystemet. Det beror på att det i första hand är de välutbildade föräldrarna som väljer skola och på intagningssystemet till de fristående skolorna där barnen kan sättas i kö samma dag som de föds. Det leder till att de fristående skolorna får ett urval av elever med välutbildade och ekonomiskt starka föräldrar. I Sverige som helhet har de fristående skolorna betydligt större andel välutbildade föräldrar än de kommunala.

Sollentuna avviker från det nationella mönstret då de kommunala skolorna har större andel välutbildade föräldrar än de fristående. Det finns flera orsaker till detta förhållande. En orsak är att Sollentunas befolkning generellt sett är mycket högutbildad med en andel på 75 procent föräldrar med eftergymnasial utbildning jämfört med 62 procent i landet som helhet. Ett annat skäl är att en fristående skola som etablerade sig 2016 har en extremt låg andel föräldrar med eftergymnasial utbildning på 25 procent. Den andelen ska jämföras med genomsnittet för fristående skolor i landet som ligger på 62 procent och de fristående skolorna i Sollentuna som ligger på 72 procent. Så låg andel föräldrar med eftergymnasial utbildning är det bara ett fåtal skolor i hela Sverige som har och eftersom skolan har över 300 elever drar den ner genomsnittet för de fristående skolorna. Det finns ytterligare två fristående skolor som ligger lågt jämfört med fristående skolor i Sverige men inte lågt om man jämför med kommunala skolor.

I Skolverkets statistik ser man att Sollentunas skolor är segregerade efter föräldrarnas utbildningsnivå. Det finns flera skolor som har en låg andel föräldrar med eftergymnasial utbildning och det finns skolor med hög andel. Marknadskrafternas segregerande effekter visar sig i både de kommunala och de fristående skolorna.

Med marknadskrafter satte betygsinflationen fart

Ytterligare en marknadseffekt är betygsinflation. Det innebär att betygens genomsnittliga meritvärden ökar varje år samtidigt som kunskapsmätningarna visar på stillastående eller fallande resultat. Det finns alltid en press uppåt i alla betygssystem och därmed en viss

betygsinflation. Men när man införde det mål- och resultatstyrda betygssystem som vi har nu samtidigt som de fristående skolorna började växa i antal, satte betygsinflationen ordentlig fart. Det är ekonomiskt lönsamt att sätta för höga betyg i dag. Det har medfört att det genomsnittliga meritvärdet för betygen i årskurs 9 har höjts för varje år. I dag är det en hård press på lärarna från elever, föräldrar och företagsledningarna att vara generösa med betygen. Skolor med höga genomsnittsbetyg lockar till sig elever vilket stärker ekonomin och förbättrar lönsamheten. Betygsinflationen medför att elever som går på skolor med rättvisa betyg riskerar att inte komma in på attraktiva skolor och utbildningar eftersom platserna beläggs av elever som har oförtjänt höga betyg. Denna utveckling har sammantaget inneburit att den rättssäkra myndighetsutövning som betygssättningen ska vara, har satts ur spel.

En annan effekt av dagens betygssystem är att betygsinflationen har gjort det lättare att få de högsta betygen. Den grupp elever som har goda studieförutsättningar får ständigt högre genomsnittliga meritpoäng och det blir allt fler elever som får högsta betyget i alla ämnen. Samtidigt har det blivit svårare för de elever som har svårt att klara grundskolan. Den elevgrupp som inte klarar kraven för att komma in på ett nationellt program i gymnasieskolan har blivit betydligt större sedan dagens betygssystem infördes.

När det gäller Sollentuna så är det en kommun som ska ha höga betyg. Föräldrarna är mycket välutbildade och dessutom har de kommunala skolorna en hög andel behöriga lärare, vilket är två faktorer som medför höga genomsnittliga betyg. Men oavsett det ligger Sollentunas betyg generellt sett mycket högt jämfört med nationella prov. Skolverkets databaser där man jämför betygen med de nationella proven och föräldrarnas utbildningsbakgrund mer mera, visar att betygen i Sollentuna avviker rejält uppåt. Det tyder på att marknadskrafterna satt ett rejält tryck på betygen i Sollentuna. Höga genomsnittliga betyg kan vara ett bevis på att skolan i Sollentuna håller hög kvalitet men är betygen omotiverat höga är det ett tecken på brister i systemet.

Stora kommunala skolor där varje lärare har många elever

Marknadsutsättningen av skolan leder till att lärarna i aktiebolagsdrivna skolor får fler elever, att lärartätheten minskar. Det beror på att aktiebolag måste gå med vinst. Eftersom de får samma summa i skolpeng per normalelev som den kommunala skolan måste de utforma verksamheten annorlunda om det ska bli något över till vinst. Den viktigaste faktorn då är att ha låg lärartäthet, eftersom lärarnas löner är den enskilt största kostnaden för en skolhuvudman. Det betyder stora klasser och få timmar till stödundervisning. För att undervisningen ska fungera väl med få lärare och stora klasser krävs det ett positivt segregerat elevurval och det har de allra flesta fristående skolor.

När många fristående skolor etableras sätter det en hård ekonomisk press på de kommunala skolorna eftersom det uppstår en överkapacitet. I Sollentuna har det bland annat resulterat i stora kommunala skolor där lärarna på flera av skolorna har många elever. Flest elever har dock lärarna i de fristående skolorna.

Hög andel utbildade lärare i Sollentuna

En faktor som utmärker de fristående skolorna i Sverige är att de har färre utbildade lärare än de kommunala. Trots att det sedan början av 2000-talet är samma krav på behörighet för alla huvudmän har de fristående betydligt färre utbildade lärare. I Sollentuna ligger både kommunala och fristående skolor klart över riksgenomsnittet. De kommunala skolorna ligger mycket högt på 90 procent jämfört med 64 procent i rikssnitt och de fristående ligger på 73 procent jämfört med 58 procent i riket som helhet. Sollentuna uppvisar således samma

mönster som Sverige som helhet men på en högre nivå. En osäkerhet finns kring de skolor som har internationell inriktning, de behöver inte redovisa andelen utbildade lärare. I Sollentuna är det tre fristående skolor som inte redovisar andelen behöriga lärare av detta skäl. Hög andel utbildade lärare är en kvalitetsfaktor som är särskilt viktig för de yngsta eleverna.

Marknadsstyrningen har sänkt kvaliteten på undervisningen

Ett syfte med att marknadsutsätta skolan var att konkurrensen om eleverna skulle leda till högre kvalitet. Det har inte inträffat, utan resultaten har sjunkit i den internationella kunskapsundersökningen PISA sedan mätningarna började år 2000.

Det finns flera anledningar till de sjunkande elevresultaten. Att eleverna läser mindre och annorlunda än tidigare, att dagens betygssystem missgynnar den svagaste elevgruppen och den segregation som uppstår genom boendet. Men även marknadsinslagen i skolpolitiken sänker kvaliteten. Marknadskrafterna sorterar effektivt eleverna till olika skolor efter föräldrarnas utbildningsnivå och ekonomiska styrka och det gäller till både fristående och kommunala skolor. Det drabbar i första hand de elever som behöver extra stöd för att klara skolan. När eleverna med välutbildade föräldrar väljer andra skolor blir det en större andel elever som behöver extra stöd i de kommunala skolorna samtidigt som dessa skolor mister resurser på grund av skolpengssystemet. Det är dessutom färre erfarna lärare i de skolor som har hög andel elever i behov av extra stöd.

Även förekomsten av aktiebolagsdrivna skolor är en faktor som bidrar till sänkt kvalitet. Aktiebolagsskolor utmärker sig negativt i en lång rad kvalitetsindikatorer. De har lägre lärartäthet, färre utbildade lärare, färre speciallärare, färre specialsalar och färre skolbibliotek. Ungefär 75 procent av de 180 000 elever i Sverige som går i fristående grundskola går i en aktiebolagsskola. Det innebär att cirka 135 000 elever studerar under förhållanden som utmärks av flera faktorer som indikerar sämre kvalitet. Andra faktorer som drar ner kvaliteten i den marknadsstyrda skolan är betygsinflation, konkurser, oseriösa huvudmän, kriminella huvudmän och bristen på offentlighet och insyn.

Hur alla dessa faktorer har drabbat Sollentunas elever är omöjligt att svara på. Det finns inga kunskapsmätningar där man kan se utvecklingen i en kommun. Betygen mäter inte kunskaper. Det enda man kan säga är att med den höga andel elever Sollentuna har i fristående skolor så har dessa negativa effekter påverkat även Sollentunas skolor. Den enda positiva faktor som motverkar är den höga andelen utbildade lärare i de kommunala Sollentunaskolorna.

Tecken på omvärdering?

I Sollentuna finns tecken på att de borgerliga partierna har nyanserat sin syn på privatisering och marknadskrafter i skolan. Liberalerna har bytt fot i frågan om att det ska finnas en kommunal förskola/skola i varje stadsdel och alla partier utom Moderaterna, Kristdemokraterna och Sverigedemokraterna har sagt nej till att sälja en skolfastighet till ett skolbolag. Kommunledningen säger heller inte längre alltid ja till nya fristående skolor utan de ser att det finns tillfällen då en etablering kan innebära nackdelar för kommunen som helhet. Även turerna kring skolkoncernen Dibbers köp av en grundskola kan ha påverkat majoritetens inställning i synen på fristående skolor. Som ett svar på en insändare i tidningen Mitt i som handlade om Dibberskandalen svarade kommunledningen att de inte är nöjda med dagens situation.

” Vi hoppas att de utredningar som nu sker på regeringsnivå ger kommuner ökade möjligheter att ingripa i fristående skolor när kvaliteten står på spel.”⁴⁶

Samma utveckling kan man se i rikspolitiken. Missnöjet med vinster i välfärden är tydligt bland väljarna i alla partier och de fackliga organisationerna inom skolan är mycket kritiska till vinstdriften och marknadsstyrningen. Det kommer ständigt nya avslöjanden om missförhållanden i friskolebranschen och allt fler opinionsbildare, också borgerliga, är mycket kritiska. Även flera borgerliga kommunpolitiker är kritiska till marknadsskolan.⁴⁷

Den borgerliga regeringen och skolminister Lotta Edholm har därför insett att något måste göras. Den gamla politiken med privatiseringar, avregleringar och fri konkurrens om eleverna fungerar inte som man hoppades utan den skapar stora problem. Därför har regeringen tillsatt flera utredningar som ska föreslå en lång rad förändringar för de fristående skolorna. Det ska bli flera olika vinstbegränsningar, skärpta regler och mer kontroll av ägare och ledningar. Regeringen har också tillsatt en betygsutredning som ska föreslå att resultaten på nationella prov ska kunna användas för att komma till rätta med betygsinflationen. Syftet med dessa utredningar är inte att avskaffa marknadskrafter, vinstincitament och aktiebolag utan de ska komma med förslag som man hoppas ska medföra att de allra värsta avarterna ska försvinna.

Ekerö augusti 2024

Sten Svensson

Bilaga 1. Beskrivning av Sollentuna som skolkommun

Sollentuna har 16 kommunala och 14 fristående grundskolor. De flesta kommunala skolorna har allmän inriktning på sin undervisning och en är inriktad på musik. Fram till 2019 fanns det även en kommunal skola med internationell inriktning men den skolan har inte längre kvar den beteckningen. I dag finns det fem fristående skolor som uppger att de har internationell inriktning. Det innebär att viss del av undervisningen sker på engelska och för det krävs ett särskilt tillstånd från Skolinspektionen. En fristående skola har religiös profil och tre har utökad timplan i spanska. För de övriga fem fristående skolorna finns inte någon särskild profil angiven.

I Sollentuna går 28 procent av eleverna i grundskolan i en fristående skola jämfört med riksgenomsnittet som ligger på drygt 16 procent.

Sollentuna fördelar resurserna till grundskolan efter behov. Utöver ett grundbelopp finns ett tillägg som beräknas på socioekonomiska grunder och dessutom ett verksamhetsstöd som fördelas efter behov. Den socioekonomiska tilldelningen går till skolenheter som har en högre andel elever som inte klarar målen i grundskolan och under 2023 fördelades 30 miljoner kronor i sådant stöd. Det finns också ett särskilt språkstöd som går till skolenheter med hög andel elever med utländsk bakgrund. Om en skola har ett underskott tas det med till nästa läsår. Varje skola har hittills fått betala sina faktiska hyreskostnader men från och med hösten 2024 införs ett tak på kostnaderna.

⁴⁶ Tidningen Mitt i 2024 02 24.

⁴⁷ <https://www.dn.se/sverige/moderaten-som-avskyr-vinstdrivande-friskolor/>

Utvecklingen av antalet elever årskurs 1-9 1997 – 2022

Sollentuna	Antal elever totalt	Antal kommunala	Andel kommunala	Antal fristående	Andel fristående
År 1997/98	6613	5910	89,4%	703	10,6%
År 1998/99	6860	6046	88,1%	814	11,9%
År 1999/00	7226	6197	85,8%	1029	14,2%
År 2000/01	7576	6320	83,4%	1256	16,6%
År 2001/02	7865	6520	82,9%	1345	17,1%
År 2002/03	7899	6558	83,0%	1341	17,0%
År 2003/04	7957	6652	83,6%	1305	16,4%
År 2004/05	7759	6514	84,0%	1245	16,0%
År 2005/06	7701	6462	83,9%	1239	16,1%
År 2006/07	7716	6569	85,1%	1147	14,9%
År 2007/08	7691	6548	85,1%	1143	14,9%
År 2008/09	7668	6149	80,2%	1519	19,8%
År 2009/10	7662	6044	78,9%	1618	21,1%
År 2010/11	7747	5950	76,8%	1797	23,2%
År 2011/12	7977	6090	76,3%	1887	23,7%
År 2012/13	8176	6288	76,9%	1888	23,1%
År 2013/14	8587	6550	76,3%	2037	23,7%
År 2014/15	8885	6712	75,5%	2173	24,5%
År 2015/16	9220	6832	74,1%	2388	25,9%
År 2016/17	9758	7105	72,8%	2653	27,2%
År 2017/18	9965	7164	74,1%	2801	29,0%
År 2018/19	10097	7216	71,5%	2881	28,5%
År 2019/20	10145	7285	71,8%	2860	28,2%
År 2020/21	10099	7239	71,7%	2860	28,3%
År 2021/22	9994	7200	72,0%	2794	28,0%
År 2022/23	10078	7245	71,9%	2833	28,1%
Utveckling av antal elever 1997-2022	3465	1335		2130	

(Skolverkets statistik avser åk 1-9 och elever som går i skolor i Sollentuna. Därutöver går cirka 900 elever i förskoleklass och drygt 800 elever i andra kommuner som Stockholm Täby och Danderyd med flera.)

Sollentuna har haft en kraftig befolkningstillväxt och det avspeglar sig i elevtalen i grundskolan som ökade med cirka 30 procent från 1997 till 2018. Därefter har en minskning skett med totalt 19 elever.

Antal och andel elever i Sollentuna uppdelat på kommunala och fristående skolor

Sollentuna	Antal elever	Antal kommunal	Andel kommunal	Antal fristående	Andel fristående
År 1997/98	6613	5910	89,4%	703	10,6%
År 2022/23	10 078	7245	71,9%	2833	28,1%
Summa ökning	3465	1335		2130	
Andel nya elever		39%		61%	

Av de cirka 3 500 nya elever som tillkommit sedan 1997 har de fristående värvat 2 100 eller 61 procent. Nästan två tredjedelar av de nya eleverna har således gått till de fristående skolorna som ökat från 11 procent av eleverna 1997 till 28 procent 2022. Efter 2018 har emellertid de fristående skolorna för första gången minskat med 48 elever.

Andel elever i fristående skolor i Sollentuna jämfört med hela riket

2022/23	Antal elever	Andel i procent	Andel i procent i hela riket
Samtliga elever 1-9	10 078		
Kommunala	7 245	71,9 %	83,2 %
Fristående	2 833	28,1 %	16,2 %

Sollentuna ligger högt jämfört med hela riket när det gäller andel elever i fristående grundskolor. Jämför man med kommunerna i Stockholms län är siffran däremot inte avvikande utan där har många kommuner en lika hög eller högre andel elever i fristående skolor.

Antal elever per skola 2022/23

Skolor 2022/23	Typ av huvudman	Elever, förskoleklass	Elever, årskurs 1-9	Summa elever F-9
Dibber International School Sollentuna	Enskild	34	260	294
Futuraskolan International Hertig Karl	Enskild	26	213	239
Futuraskolan International Rådan	Enskild	25	273	298
Mikaelskolan	Enskild	20	181	201
Norra Strand Dibber	Enskild	10	175	185
Rälsen AB i Norrviken	Enskild	23	62	85
Rälsen AB i Viby	Enskild	10	39	49
Rälsen AB åk 4-9	Enskild	.	151	151
Silverbäcken Dibber	Enskild	41	448	489
Stallets Skola	Enskild	28	75	103
Stockholm International Academy Häggvik	Enskild	40	314	354
Vibyskolan	Enskild	19	291	310
Vittra Rösjötorp	Enskild	44	160	204
Vittra Sollentuna	Enskild	18	191	209
Genomsnitt fristående skolor			202	227

Brage- skola och språkförskola	Kommunal	10	90	100
Edsbergsskolan	Kommunal	.	341	341
Gillbo-Gröndalsskolan	Kommunal	47	497	544
Gärdesskolan	Kommunal	64	575	639
Helenelundsskolan	Kommunal	83	971	1054
Häggvik- Skälbyskolan	Kommunal	60	532	592
Kärrdalsskolan	Kommunal	28	225	253
Runbackaskolan	Kommunal	58	525	583
Rösjöskolan	Kommunal	70	256	326
Silverdalsskolan	Kommunal	36	462	498
Sofielundsskolan	Kommunal	63	540	603
Sollentuna musikklasser	Kommunal	.	407	407
Tegelhagens skola	Kommunal	64	593	657
Turebergsskolan	Kommunal	31	240	271
Töjnaskolan	Kommunal	82	666	748
Vaxmoraskolan	Kommunal	59	325	384
Genomsnitt kommunala skolor			452	533

De fristående skolorna har ungefär samma antal elever som fristående skolor i hela Sverige. Rikssiffran ligger på 217 elever per skola och de fristående i Sollentuna har 202 i årskurs 1-9. (Skolverkets riksstatistik över antalet elever i grundskolan räknar inte med elever i förskoleklass.)

De kommunala skolorna lägger däremot högt jämfört med kommunala skolor i hela Sverige. Sollentunaskolorna har 452 elever i genomsnitt och rikssiffran ligger på 239 elever i årskurs 1- 9. Sollentuna har sju skolor med fler än 500 elever. Upp till 500 elever per skola är vanligt i Sverige men däröver är det betydligt färre skolor.

Antal elever per lärare 2022/23

Antal elever per lärare 2022/23	Sollentuna	Hela riket
Samtliga	13,3	12
Kommunal	13,0	11,8
Fristående	14,1	13,3

I Sollentuna har lärarna i både kommunala och fristående skolor många elever men de fristående har klart flest. I en kommunal Sollentunaskola har varje lärare 13 elever jämfört med 11,8 för kommunala skolor i hela riket. I en fristående Sollentunaskola har varje lärare 14,1 elever jämfört med rikssiffran för fristående som ligger på 13,3.

Det är bara 28 av landets 290 kommuner där lärarna har lika många eller fler elever än Sollentuna. Jämför man däremot med Stockholmsregionen så avviker inte Sollentuna.

Siffrorna ovan över antalet elever per lärare är genomsnittssiffror, i verkligheten är det stora skillnader mellan skolorna. Den fristående skola som ligger lägst i antal elever ligger på 10,4 och det är en ideellt driven skola, Mikaelsskolan. Den fristående skola som ligger högst är en

aktiebolagsskola, Stallets skola, som har 17,8 elever per lärare. Den kommunala skola som ligger lägst är Rösjöskolan som har 10,2 elever per lärare och den som ligger högst är Töjnaskolan som har 19,7. På sex av de fristående skolorna och fem av de kommunala har lärarna 15 eller fler elever. Så höga elevtal per lärare innebär ofta undervisningsgrupper på 32 elever eller fler och färre lärartimmar till olika former av stödundervisning. Överfulla och stora undervisningsgrupper kan vara ett arbetsmiljöproblem för både elever och personal.

Andel elever med utländsk bakgrund 2022/23

Andel elever med utländsk bakgrund Sollentuna 2022/23	Andel i procent	Andel i procent i hela riket
Samtliga	34,7 %	26,9 %
Kommunal	30 %	26,5 %
Enskild	46,7 %	28,8 %

Sollentuna ligger högt i andel elever med utländsk bakgrund. Andelen i hela riket var 26,9 procent under 2022/23 och Sollentuna ligger nästan 8 procentenheter högre. I hela riket skiljer det ett par procentenheter mellan fristående och kommunala skolor men i Sollentuna ligger de fristående nästan 17 procentenheter högre. Några av de fristående skolorna har mycket hög andel elever med utländsk bakgrund, till exempel Stockholm International Academy Häggvik som har nästan 90 procent, Vittra Rösjötorp som har 74 procent och Mikaelsskolan som har 69 procent.

Andel föräldrar med eftergymnasial utbildning 2022/23

Andel elever med föräldrar med eftergymnasial utbildning åk 1-9	Andel i procent i Sollentuna	Andel i procent i hela riket
Samtliga	74,8 %	62 %
Kommunal	77 %	60,2 %
Enskild	69,1 %	72 %

Sollentuna har en välutbildad befolkning. Andelen föräldrar med eftergymnasial utbildning ligger nästan 13 procentenheter över riksgenomsnittet som ligger på 62 procent. Det är bara 15 kommuner i Sverige som har lika eller högre andel föräldrar med eftergymnasial utbildning.

I Sverige som helhet ligger de fristående skolorna nästan 12 procentenheter över de kommunala i andel välutbildade föräldrar men i Sollentuna är det tvärtom, de kommunala skolorna ligger nästan 8 procentenheter högre än de fristående. En delförklaring är etableringen av Stockholm International Academy Häggvik som har drygt 300 elever och där endast 25 procent av föräldrarna har en eftergymnasial utbildning. Även Mikaelsskolan med 51 procent, Norra Strand Dibber med 47 procent och Vittra Sollentuna med 47 procent drar ner snittet för de fristående. De övriga fristående skolorna i Sollentuna ligger på samma nivå som fristående skolor i övriga Sverige.

Bland de kommunala skolorna ligger Rösjöskolan jämförelsevis lågt med 42 procent och Turebergsskolan med 48 procent andel föräldrar med eftergymnasial utbildning.

Andel lärare med pedagogisk examen 2022/23

Andel lärare med pedagogisk examen	Sollentuna	Hela riket
Samtliga	85,8 %	65,3 %
Kommunal	90,4 %	66,9 %
Enskild	73,2 %	58 %

Sollentuna har välutbildade lärare. Med nästan 86 procent ligger Sollentuna i den översta tredjedelen av landets kommuner. De kommunala skolorna ligger mycket högt med 90 procent men även de fristående ligger högt jämfört med fristående i hela landet. Internationella skolor har dispens från kravet på behörighet och dessa skolor redovisar inte andelen utbildade lärare. Om de vore med i redovisningen skulle de fristående skolorna sannolikt ha en lägre andel.

Jämför man Sollentunas kommunala skolor med hela landets kommunala skolor är det bara 31 kommuner som har lika hög eller högre andel lärare med pedagogisk examen. Jämför man de fristående är det 102 kommuner med fristående skolor där dessa har lika hög eller högre andel behöriga lärare.

Andel elever behöriga till ett yrkesprogram i gymnasieskolan 2022/23

Sollentuna		Hela riket	
Samtliga	92,7%	Samtliga	85,2%
Kommunen	93,3%	Kommunen	83,0%
Fristående	90,7%	Fristående	91%

Sollentuna ligger högt i andelen elever som är behöriga till ett yrkesprogram i gymnasieskolan. Jämför man samtliga elever i Sollentuna under 2022/23 med rikssiffran så ligger Sollentuna 7,5 procentenheter högre. Jämför man de kommunala eleverna i Sollentuna ligger de 9,6 procentenheter högre medan de fristående ligger ungefär på rikssiffran. I de flesta kommuner ligger de fristående skolorna högre än de kommunala. Med både hög andel välutbildade föräldrar och hög andel utbildade lärare ska Sollentuna ligga högt.

Genomsnittligt meritvärde årskurs 9 i 17 ämnen 2022/23

Genomsnittligt meritvärde årskurs 9 17 ämnen	Sollentuna	Hela riket
Samtliga	259,6	228,5
Kommunal	259,4	223,6
Enskild	260,2	247,2

Eleverna i årskurs 9 i Sollentuna har höga betyg och det gäller för både kommunala och fristående skolor. Ser man till samtliga elever så ligger de drygt 31 meritpoäng högre än riket som helhet. Sollentuna ska ligga högt eftersom föräldrarnas utbildningsnivå är hög och att främst de kommunala skolorna har välutbildade lärare. Men frågan är om inte kommunen ligger väl högt. Det är bara sju kommuner i hela Sverige som har lika hög eller högre meritpoäng som Sollentuna.

Skolverket har även statistik som visar meritpoängen efter föräldrarnas utbildningsnivå. I Sollentuna får de elever vars föräldrar har en eftergymnasial utbildning i genomsnitt 272,8 meritpoäng och i riket som helhet får de 248,6 meritpoäng. Sollentuna ligger således drygt 24 meritpoäng högre än rikssnittet.

Skolverket har också en databas som jämför betygen med de nationella proven. Där redovisas andelen elever vars slutbetyg ligger under, lika eller över resultaten i de nationella betygen i årskurs 9.

Typ av huvudman	Svenska andel elever med lägre slutbetyg	Svenska andel elever med lika slutbetyg	Svenska andel elever med högre slutbetyg	Matematik andel elever med lägre slutbetyg	Matematik andel elever med lika slutbetyg	Matematik andel elever med högre slutbetyg	Engelska andel elever med lägre slutbetyg	Engelska, andel elever med lika slutbetyg	Engelska, andel (%) elever med högre slutbetyg
Samtliga	4,8	65,4	29,9	2,0	80,9	17,0	14,5	79,4	6,1
Kommunal	5,0	67,3	27,7	2,8	80,7	16,5	14,3	79,6	6,0
Enskild	3,9	59,6	36,4	.	81,4	18,6	15,0	78,7	6,4

(Gulmarkerade fält visar värden som är höga eller låga.)

I Sollentuna är det störst skillnad mellan provresultat och slutbetyg i Svenska och högst ligger de fristående skolorna. Skillnaden i matematik är mindre och även där ligger de fristående högst. I Engelska däremot är det en större andel elever som har lägre slutbetyg än provresultat.

Skolverket har även en databas, SALSA, där de jämför skolornas faktiska genomsnittliga betygs-poäng med ett beräknat värde som utgår från tre faktorer som har stor påverkan på betygen. Faktorerna är föräldrarnas utbildningsnivå, andelen nyinvandrade elever och andelen pojkar. Ligger skolan över det modellberäknade värdet får det en positiv siffra i den kolumn som heter Residual. Ligger skolan under blir det ett negativt värde. Om en skola avviker markant uppåt i SALSA-modellen kan det vara ett tecken på att betygen är för höga. Ser man till hela Sverige är det ungefär lika många skolor som ligger under som över det beräknade värdet. I Sollentuna ligger alla skolor över det beräknade värdet och några ligger rejält över.

Skola	Typ av huvudman	Föräldrarnas genomsnittliga utb.nivå	Andel (%) nyinvandrade	Andel (%) pojkar	Faktiskt värde (F)	Modell-beräknat värde (B)	Residual (R=F-B)
Silverbäcken Dibber	Enskild	2,6	0	54	271	250	21
Norra Strand Dibber	Enskild	2,4	8	54	239	228	12
Dibber International School Sollentuna	Enskild	2,3	10	58	266	217	48
Futuraskolan International Hertig Karl	Enskild	2,6	5	71	251	239	12
Futuraskolan International Rådan	Enskild	2,8	0	46	292	269	23
Mikaelskolan	Enskild	2,3	0	60	226	222	4
Stockholm International Academy Häggvik	Enskild	1,7	0	35	247	185	62
Rälsen AB åk 4-9	Enskild	2,8	0	65	279	262	17

Vibyskolan	Enskild	2,7	0	59	275	258	18
Edsbergsskolan	Kommunal	2,5	3	57	247	237	10
Gillbo-Gröndalsskolan	Kommunal	2,6	2	44	254	246	8
Gärdesskolan	Kommunal	2,6	0	50	262	246	16
Helenelundsskolan	Kommunal	2,6	0	49	255	246	9
Häggvik-Skälbysskolan	Kommunal	2,5	4	50	252	243	9
Runbackaskolan	Kommunal	2,6	0	52	273	249	24
Silverdalsskolan	Kommunal	2,7	0	62	255	254	0
Sofielundsskolan	Kommunal	2,5	7	52	246	237	10
Sollentuna musikklasser	Kommunal	2,8	0	29	289	268	21
Tegelhagens skola	Kommunal	2,8	0	56	284	263	21
Turebergsskolan	Kommunal	2,3	13	39	250	220	30
Töjnas skolan	Kommunal	2,5	4	58	254	239	15

(Gulmarkerade fält i tabellen ovan visar värden som avviker från de värden som de flesta skolor har.)

Siffrorna i kolumnen föräldrarnas genomsnittliga utbildningsnivå anger längd och nivå på föräldrarnas utbildning. Om föräldrarna har en förgymnasial utbildning får de siffran 1, om de har en gymnasial får de siffran 2 och om de har en eftergymnasial får de siffran 3. Ju högre siffra desto högre andel välutbildade föräldrar.

Skolverkets olika tabeller över meritvärdet i årskurs 9 visar att Sollentuna ligger högt jämfört med andra kommuner och jämfört med provresultat på nationella prov och det tyder på att betygsättningen är generös eller till och med mycket generös i en del skolor. Mest generösa är de fristående skolorna.

I Sollentuna är andelen elever med välutbildade föräldrar lägre i de fristående skolorna än i de kommunala. De fristående skolorna har också fler elever med utländsk bakgrund och de har färre utbildade lärare. Det är tre faktorer som borde dra ner betygen i de fristående skolorna men så är inte fallet.

Fristående huvudmän i Sollentunas för- och grundskolor

Grundskolan

Det finns två fristående grundskolor i Sollentuna som är ideellt drivna. De är Mikaelsskolan som drivs av en ideell förening och Vibyskolan som drivs av en ekonomisk förening. De övriga tolv fristående grundskolorna är drivna av aktiebolag/skolkoncerner.

- Vittra i Sollentuna och Vittra Rösjötorp ägs av skolkoncernen Academedia som är Sveriges största skolkoncern.
- Rälsensskolan i Norrviken, Rälsensskolan i Viby, Rälsensskolan och Stallets skola ägs av skolkoncernen Atvexa. Koncernen äger 39 skolor i Sverige och 153 förskolor i Sverige, Norge och Tyskland.
- Futuraskolan International Hertig Karl och Futuraskolan International Rådan ägs av Futuraskolan AB. Företaget har 7 förskolor och 7 skolor i Stockholmsregionen.

- Silverbäcken Dibber och Dibber International School ägs av den norska skolkoncernen Dibber. Koncernen etablerades i Sverige 2017 och har över 500 förskolor och skolor i tio länder.
- Stockholm International Academy Häggvik ägs av Mubarak Utbildning AB som också äger Stockholm International Academy i Hägersten. Mubarak Förskolor AB är huvudman för sju förskolor i Stockholmsområdet.⁴⁸

Förskolan

I Sollentuna finns totalt cirka 70 förskolor. Av dem är 53 fristående och 17 kommunala. Det innebär att 75 procent är fristående och 25 kommunala. I Sverige som helhet är det i stort sett tvärtom, 70 procent är kommunala och 30 procent är fristående.

Av de 53 fristående förskolorna i Sollentuna är nio drivna av ideella föreningar, stiftelser eller föräldrakooperativ, resten, 45, är drivna av aktiebolag. Det innebär att cirka 85 procent är drivna av Aktiebolag och 15 procent ideella.

Bland aktiebolagen har Dibberkoncernen i särklass flest med 17 förskolor. Atvexa har åtta, Academedia tre, I Ur och Skur tre, Snickarbarnens förskola tre, Friluftsförskolor två och Tellusgruppen två. De andra bolagen har vardera en förskola.⁴⁹

Summerar man förskolan och grundskolan i Sollentuna är det koncernerna Dibber international, Atvexa och Academedia som dominerar marknaden.

Bilaga 2. Intervjuer

Intervju med Camilla Malm ordförande i Sollentunas Föräldranätverk

Vintern 2020 reagerade några föräldrar i Sollentuna mot de olika nedskärningsförslag som diskuterades i förskolor och skolor. De läste utbildningsnämndens budgetförslag och insåg att det fanns en stor risk för kraftiga nedskärningar. De skrev ihop ett upprop på nätet och fick stort gensvar. Det är bakgrunden till att föreningen Sollentunas Föräldranätverk bildades och där är Camilla Malm är ordförande. Föreningen bevakar vad som händer i Sollentunas förskolor och skolor och de strävar efter samtal och dialog med politikerna.

- Vår viktigaste uppgift är att sprida kunskap om skolsystemet, hur det hänger ihop och att väcka opinion. Vi vill att alla barn ska få en bra skolgång från förskolan och hela vägen upp, säger Camilla Malm.

De frågor som föreningen uppmärksammat är resursfördelningen, lärartätheten, gruppstorlekar, likvärdigheten, skolnedläggningar och att de kommunala skolorna i Sollentuna är mycket stora.

- Stora skolor verkar vara ett måste för att klara utbildningsnämndens ekonomi och då riskerar skolor att läggas ner. Det finns ingen ambition ha lagom stora enheter av vare

⁴⁸ Uppgifterna om grundskolorna är hämtade från Skolverket och från företagens hemsidor.

⁴⁹ Uppgifterna är hämtade från Sollentuna kommun <https://www.sollentuna.se/forskola--skola/Forskola/> Samt från skolornas/företagens hemsidor.

sig förskolor eller skolor. I dag är det jättesvårt att få arbetsro då även klasserna är stora och barnen måste ha hörselkåpor för att det är så mycket ljud. Man har satsat på kameraövervakning i stället för att bemanna upp, säger Camilla Malm.

Under 2019 köpte den norska skolkoncernen Dibber upp 17 förskolor och tre grundskolor i Sollentuna. Camilla Malm är starkt kritisk till detta köp.

- Det är jättesorgligt och illa. Det finns ingen som har efterfrågat dem, inte föräldrar och inte kommunpolitikerna. Dibber äger många privata förskolor och i vissa områden finns bara en Dibber- förskola att välja på. I förskolan finns något som kallas garantiplatser och det innebär att föräldrarna har rätt till en förskoleplats inom tre månader och då kan kommunen även anvisa en privat förskola. Det innebär att en del förskolor som är jättedåliga och som har dåligt rykte, ändå blir valda. På så sätt kan Dibber fylla sina platser, säger Camilla Malm.

En av de grundskolor Dibber köpte fick stora problem efter att ledningen bytt inriktning på skolan och till slut tvingades företaget att avsluta verksamheten. Då köptes skolan av företaget Utbildia AB. Ett företag som fått nej av Skolinspektionen till att starta en skola i Botkyrka med motiveringen att företaget misskötte verksamheten på en skola i Göteborg.

- Man kan runda lagar och alla kontroller är satta ur spel när man kan köpa sig ett tillstånd, säger Camilla Malm.

I Sollentuna har det blivit väldigt vanligt med internationella skolor. I dag finns fem sådana skolor och ytterligare en har fått tillstånd att starta.

- Dessa skolor är undantagna från kravet på lärarbehörighet och det finns ingen insyn. Lärarna har sämre arbetsvillkor och de vågar inte ställa några krav då deras uppehållstillstånd i Sverige är kopplade till anställningen. De vågar i många fall inte göra sig obekväma med risk att förlora arbetet, och de kan inte byta jobb. Det hade varit bättre för vårt lokalsamhälle med bra ”vanliga” skolor.

Utbildningsnämnden i Sollentuna har fattat ett beslut att det ska finnas en kommunal skola i varje kommunedel att välja mellan. Det är i första hand kommunala förskolor som saknas i kommundelarna och kommunala grundskolor saknas i någon enstaka kommunedel.

- Det var intressant att politikerna denna gång såg till sakfrågan och samarbetade i stället för att sitta fast i de etablerade blocken. Direkt efter kom frågan upp om att kommunen skulle ta över efter Dibber när de lämnade, men det ville kommunen inte göra. De gjorde ingen utredning utan de sa blixtnabbt nej. De hade ju kunnat göra en utredning om konsekvenserna för barnen att ha en kommunal skola där men de gjorde inte det.

Eleverna i årskurs nio i Sollentuna har mycket höga betyg. Det gäller både kommunala och fristående skolor. På flera skolor, varav de flesta är fristående, är avvikelserna mellan de nationella proven och de faktiska betygen mycket stora. Statistiken talar för att det i många fall är för höga betyg.

- Politikerna är väldigt stolta över de höga betygen. Man har erkänt många problem i Sollentuna men just betygsinflationen har politikerna svårt att erkänna att den

existerar. Jag kan förstå att friskolorna säljer in sig med hjälp av höga betyg men jag har svårt att förstå att de kommunala kan få göra så, säger Camilla Malm.

I Sollentuna är det stora skillnader mellan skolor och eleverna är uppdelade efter föräldrarnas utbildningsnivå. Hur ser föräldranätverket på skolsegregationen?

- Det är bostadssegregationen som styr och det lyckas man inte kompensera för och det verkar inte finnas någon plan för detta. Man har handplockat någon rektor för att arbeta med dessa frågor på en skola men hon kan ju inte trolla med knäna. Speciellt inte när varje kommunal skolas budget baseras på antal elever och socioekonomiska viktningen är liten.

Camilla tror inte heller att alla väljer skola efter vilken typ av skola det är utan ofta tar man den som ligger närmast av praktiska skäl för att få vardagen att fungera. Det är svårt att sätta sig in i hur en skola fungerar och om den håller hög kvalitet.

- Vissa funderar naturligtvis och är oroliga för segregationen. För vissa kan skolvalet vara väldigt ångestladdat. Man förväntas som förälder fatta vad vissa kan uppfatta som ett nästan livsavgörande beslut på nästan inget konkret underlag, säger Camilla Malm.

Elevtalen har legat still sedan 2018 och prognosen är att det kommer att se ut så de närmaste åren. Hur tror du att det påverkar skolan?

- Det är naturligt och det måste systemet kunna hantera. Först tror man att det är bra och att det blir mindre klasser, lugnare och bättre arbetsro. Men om man har ett kortsiktigt ekonomiskt perspektiv så blir det tvärtom, man får dra ner så mycket man kan för att man får mindre intäkter. Sen sticker även skolpengen iväg. När elevtalen minskar så ökar kostnaden per elev och det höjer nivån på skolpengen och eftersom vi har många elever i friskolor ökar det kostnaden. Kommunens kostnader. Det ökar risken att det kommer att bli skolnedläggningar och ännu mindre resurser i klassrummen.

Intervju med Henrik Thureson Liberalerna, 1:e Vice ordförande Utbildningsnämnden Sollentuna

Henrik Thureson från Liberalerna är vice ordförande i Utbildningsnämnden i Sollentuna och han är inne på sin tredje mandatperiod. Sollentuna kommun styrs av en koalition bestående av Moderaterna, Liberalerna, Kristdemokraterna och Centern och de har satsat på fristående skolor sedan början av 1990-talet. Henrik Thureson och Liberalerna ser de fristående skolorna som ett positivt tillskott i det svenska skolsystemet.

Samtidigt som Sollentuna har satsat på tillväxten av fristående skolor har man haft en överkapacitet på skolplatser sedan början av 2000-talet. Kommunen har också lagt ner flera kommunala skolor. Under 2023 fanns det en överkapacitet på ungefär 1000 platser i den kommunala grundskolan. Det är ett läge som bekymrar Henrik Thureson.

- Det är helt klart ett dilemma. Att det finns en överkapacitet i perioder är något som kommunen får hantera. Men om överkapaciteten blir för stor och om vi har befolkningsprognoser som visar att överkapaciteten är bestående, då behöver vi agera, säger Henrik Thureson.

Han säger också att det är en situation som Sollentuna delar med många kommuner i Stockholmsregionen och att det även gäller för många kommuner nationellt.

Att ha en överkapacitet kostar pengar. För Sollentunas del kostar varje plats cirka 20 000 kronor per år för de aktuella skolorna.

- Att inte ha fulla skolor är väl det område i skolekonomin som påverkar allra mest. I de skolor som har fulla klasser går det betydligt bättre ekonomiskt. Det finns andra aspekter som också påverkar kostnaderna, löneläge, hur rekryteringssituationen ser ut och hur dyra eller billiga lokaler man har. Men hur många tomma platser man har, det är en oerhört viktig fråga, säger Henrik Thureson.

På frågan om Henrik Thureson ser något samband mellan tillväxten av fristående skolor och överkapaciteten i de kommunala skolorna svarar han att det finns till viss del.

- Det är inte ett rakt enkelt samband. Det var ökande elevkullar under den perioden så att det skulle vara ett direkt samband rakt ner i 1000 platser just nu, det tycker jag är en förenkling. Men det är klart att det påverkar att det är en viss andel av skolorna som drivs av fristående och en viss del som drivs av de kommunala.

Sollentuna har satsat på stora kommunala skolor där lärarna har många elever. Hur ser du på den utvecklingen?

- Finns det möjlighet att ha större skolenheter så ser jag fördelar med att ha det. Det möjliggör heltidstjänster i mindre ämnen till exempel musik och hemkunskap och det är en fördel. Det brukar också innebära att det är attraktivare att söka tjänster jämfört med att ha deltider som kanske är fördelade på olika skolor när det är mindre skolenheter, säger Henrik Thureson.

Under 2023 föreslog Socialdemokraterna i en motion att det ska finnas en kommunal skola i varje kommun. När frågan behandlades i Utbildningsnämnden anslöt sig Liberalerna till förslaget eftersom de var positiva till motionens andemening. Frågan är vad det beslutet kommer att innebära framöver?

- Det är ett motionssvar och inget beslut som direkt går till något bygge eller så men det är klart att den politiska inriktningen är helt avgörande. Från Liberalernas håll är det helt tydligt, vi vill detta. Sedan får ju inte vi igenom i alla förhandlingar exakt allt vi vill för vi är inte största partiet, säger Henrik Thureson.

Sollentuna har mycket höga meritvärden i betygen i årskurs nio. På flera skolor ligger betygen betydligt över resultaten i de nationella proven.

- Ja vi ligger högt generellt och det finns många skäl till det. Vi har goda förutsättningar i Sollentuna med många välutbildade föräldrar och det spelar en roll för elevernas prestationer i skolan. Samtidigt finns det utmaningar i Sollentuna med områden som inte har så hög utbildningsnivå. Jag tycker att när man ser på resultaten generellt och över tid att man kan se att vi har lyckats med många saker när det gäller att kompensera för olika förutsättningar.

Sollentuna har goda förutsättningar och ska ligga högt men ligger man mycket över resultaten på de nationella proven på en eller flera skolor kan det indikera att det finns en betygsinflation.

- För mig och nämnden är det viktigt att följa resultaten för att få syn på om det skulle finnas en betygsinflation. Vi ska göra jämförelser med nationella prov och vilka betyg som sätts, det är helt klart en viktig fråga. Har man höga betyg så behöver vi också vara noga med att det är rättvisa betyg. Jag har tagit ett initiativ i nämnden om just detta. Uppföljning av resultat i syfte att kunna få syn på betygsinflation men också att vi riktar resurser dit de bäst behövs, säger Henrik Thureson.

För några år sedan etablerade Skolkoncernen Dibber sig i Sollentuna och på en av skolorna ändrade koncernledningen inriktning på undervisningen utan att föräldrar och elever var ordentligt informerade och det resulterade i att en allvarlig kris uppstod på skolan. Det var en situation som även påverkade politikerna i Utbildningsnämnden trots att de formellt inte har något ansvar för de fristående skolorna.

- Generellt sett är det inga problem med att ändra inriktning på en skola. Det kan vara det som behövs för att öka attraktiviteten. Men som situationen blev nu var det inte alls bra. Att en skolkoncern eller en fristående huvudman lägger ner eller måste av olika skäl lämna en skola är det stora minuset i det svenska skolsystemet. Då hamnar problemet i kommunens knä hur man än vrider och vänder på sig. Då behöver kommunen finnas med och stötta upp.

Krisen på Dibberskolan slutade med att koncernen sålde skolan till en annan skolkoncern. Varför var inte kommunen intresserad av att ta över?

- I den situationen var det bästa sättet att ta ansvar för barnens skolgång att säkerställa att det finns skolplatser till alla. Det var det vi tog ställning till. Att erbjuda skolplatser på andra fungerande skolor hade varit den snabbaste och bästa lösningen. Skulle kommunen tagit över skolan och startat en egen drift är det möjligt att det kunnat bli något bra men inte de närmaste fem sju åren, säger Henrik Thureson.

Intervju med Anna Vikström riksdagsledamot för Socialdemokraterna

Anna Vikström var gruppleddare för Socialdemokraterna i Barn- och Ungdomsnämnden i Sollentuna från 2005 till 2014. Hon var med när den borgerliga majoriteten fattade besluten om att knoppa av två grundskolor 2008.

- Vi gick emot och avstyrkte att dessa två kommunala skolor skulle privatiseras. Vi gjorde det av flera skäl, inte bara för att det gick till det nybildade bolaget med förmånliga lån utan också för att man skulle bli helt utan en kommunal skola i de här kommundelarna, säger Anna Vikström.

Efter besluten om att knoppa av de två kommunala skolorna startades flera andra fristående skolor i kommunen.

- Majoriteten sa ja till alla friskoleansökningar som kom under dessa år. På flera möten per år under den här perioden behandlades nyetableringar. Alla klarade inte av att etablera sig men det blev ett antal som startade. Såg man det i stort så var det en

överetablering. Man hade ungefär tusen tomma skolplatser i kommunen vid denna tid, säger Anna Vikström.

Samtidigt som det startades nya fristående skolor var det flera kommunala som fick läggas ner.

- Det var många kommunala skolor och filialer som stängde under min tid. Jag uppskattar att det var ungefär åtta/nio, säger Anna Vikström.

Trots att Sollentuna lade ner kommunala skolor blev det en överetablering och det orsakade ökade kostnader för kommunen, menar Anna Vikström.

- Har man tusen tomma skolplatser, som man hade på den tiden, så är det väldigt dyrt. Det är dyrt med många friskolor som man bara välkomnar oavsett var de slår sig ner någonstans och oavsett om man behöver dem eller inte.

Socialdemokraterna i Sollentuna var även bekymrade över de ekonomiska olikheterna mellan de kommunala skolorna och de ville förändra resursfördelningen.

- Det var väldigt ojämlika förutsättningar i och med skolpengssystemet. Vi drev länge att vi ville ha ett annat skolpengssystem som också tog hänsyn till socioekonomiska faktorer. Det dröjde länge innan man införde ett sådant system. Trollholmens skola var en skola som drog en nitlott. De fick inte tillräckligt med resurser för sin verksamhet under en lång följd av år. Man hade inte resurser till särskilt stöd som andra skolor som drog vinstlotter i det här skolpengslotteriet, säger Anna Vikström.

Trollholmens skola var en kommunal skola som lades ner 2009 och några år senare öppnades en fristående skola, Norra Strandskolan, i lokalerna. Den besparing som kommunen tänkt sig uteblev till stora delar eftersom man i stället fick betala den fristående huvudmannens kostnader genom skolpengssystemet.

I Sollentuna är det stora skillnader mellan skolorna och även den frågan diskuterades under Anna Vikströms tid i Barn- och Ungdomsnämnden.

- Vi hade drivit igenom att det skulle vara årliga rapporter om ett område som idag kallas ett särskilt utsatt område enligt polisens benämning. Vi ville se vilka socioekonomiska förutsättningar som fanns där och hur man lyckades i skolan. Vi ville att man skulle vidta åtgärder, inte som ett projekt utan mer permanenta jämlikhetsåtgärder som gällde bostad, skola och andra typer av åtgärder. Men majoriteten gjorde ingenting under hela den här tiden.

En annan fråga som engagerar Anna Vikström är betygsinflationen. I Skolverkets betygsstatistik för årskurs 9 har Sollentuna mycket höga meritvärden. På flera skolor ligger betygen långt över resultaten i de nationella proven. Detsamma gäller Sollentunas resultat i Skolverkets databas SALSA där man tar hänsyn till elevernas socioekonomiska bakgrund. I Sollentuna ligger alla skolor över det beräknade värdet och några ligger rejält över.

- Betygsinflationen är ett jätteproblem och det såg vi redan för fjorton år sedan. Då såg vi att andel som nådde godkänt i de nationella proven minskade men att meritvärdet ökade i kommunen. Men det enda majoriteten var intresserad av var att lyfta fram meritvärdet i alla lägen. Jag är inte ett dugg förvånad över att det har fortsatt.

Förutom att betygsinflationen är ett tecken på bristande kvalitet påpekar Anna Vikström att de fristående skolorna även hade låg kvalitet inom flera andra områden.

- Friskolorna hade lägre andel utbildade lärare, få hade bibliotek med bemanning, elevhälsovården var dåligt bemannad och vissa friskolor gav all sin undervisning i slöjd koncentrerat under en veckas tid på annan ort. Kort sagt: det var låg kvalitet på flera områden säger Anna Vikström.

Källor

All statistik är hämtad från Skolverket. I övrigt finns källhänvisningar i de fotnoter som anges. Dessutom har tre intervjuer genomförts till denna rapport.